

**UNIVERZITET ZA POSLOVNI INŽENJERING I MENADŽMENT BANJA
LUKA
EKONOMSKI FAKULTET**

**Diplomski rad
EKONOMSKA DIPLOMATIJA SJEDINJENIH AMERIČKIH DRŽAVA**

Mentor: prof. dr Miloš Šolaja

BANJA LUKA, JANUAR 2015.

ANĐELA DEJANOVIĆ

“Pod moralnom i krivičnom odgovornošću izjavljujem da sam ja autor ovog rada te sam upoznata da sam, ukoliko se utvrdi da je rad plagijat, odgovorana za štetu pričinjenu Univerzitetu za poslovni inženjering i menadžment, kao i autoru originalnog rada.“

Banja Luka, Januar 2015.

Zahvale

Zahvaljujem se svom mentoru, prof. dr Milošu Šolaji na ukazanom povjerenju i pruženoj pomoći tokom izrade rada.

Zahvaljujem se prof. dr Iliji Džombiću na pruženoj pomoći i savjetovanju tokom studiranja.

Posebno se zahvaljujem svojoj majci za ljubav i razumjevanje.

SAŽETAK

Ekonomija i ekonomski aspekti jedne zemlje sve više su dobijali na značaju jačanjem svijesti o njihovoj važnosti za sveopšti napredak. Danas se jedna uspješna zemlja, poput Sjedinjenih Američkih Država, temelji prije svega na jakoj i stabilnoj ekonomiji, koju u spoljnim odnosima reflektuje ekonomska diplomatija.

Ekonomska diplomatija je specifičan spoj klasične diplomatije, ekonomskih nauka i nauka menadžmenta, metoda i tehnika pregovaranja sa stranim partnerima, odnosa sa javnošću i prikupljanja ekonomskih informacija od interesa za privredu svoje zemlje ili kompanije, u cilju prodora na svjetsko tržište.

SAD su svojim uspješnim vođenjem ekonomske diplomatije, uspjele da kroz historiju stvore i do danas zadrže status svjetske supersile. One su definitivno najbolji primjer kako uspješno provoditi ekonomsku diplomatiju, posebno uzimajući u obzir činjenicu da je ekonomska diplomatija prepoznata kao budućnost diplomatije, i da je ona u današnjim okolnostima globalizacije svjetske privrede i politike postala osnovno sredstvo uspjeha na međunarodnom tržištu.

Ključne riječi: ekonomska diplomatija, međunarodni odnosi, Sjedinjene Američke Države, svjetsko tržište.

SUMMARY

Economy and economic aspects of a country are becoming increasingly important, due to strengthening awareness of their influence to the overall progress. Today, a successful country like the United States, is based primarily on a strong and stable economy, which is reflected in the external relations through economic diplomacy.

Economic diplomacy is a specific blend of classic diplomacy, economics and management science, methods and techniques of negotiation with foreign partners, public relations and collecting economic information of interest to their country or company, with the aim of breaking into the world market.

Conducting successful economic diplomacy, US managed through decades to create and retain the status of world superpower. They are definitely the best example of how to successfully implement economic diplomacy, especially taking into account the fact that economic diplomacy is recognized as the future of diplomacy, and that it has become the primary mean of success in the international market, in the present era of globalized world economy and politics.

Keywords: economic diplomacy, international relations, USA, world market.

SADRŽAJ

UVOD.....	1
1. EKONOMSKA DIPLOMATIJA	2
1.1.Ekonomska diplomatija kao naučna disciplina	3
2. GENEZA EKONOMSKE DIPLOMATIJE.....	4
3. FUNKCIJE, NAČELA I INSTRUMENTI EKONOMSKE DIPLOMATIJE ..	5
4. DEFINICIJA EKONOMSKE DIPLOMATIJE	6
4.1. Zašto izučavati ekonomsku diplomatiju	7
5. ULOGA DIPLOMATIJE U EKONOMSKOM RAZVOJU ZEMLJE	8
6. EKONOMSKA DIPLOMATIJA KAO BUDUĆNOST DIPLOMATIJE.....	8
7. SJEDINJENE AMERIČKE DRŽAVE.....	9
7.1.Ekonomija	9
7.2.Vojna moć.....	11
7.3.Tehnološka moć	12
8. SPOLJNA POLITIKA SAD	14
8.1. (od osnivanja do 1945.).....	14
8.2. (od 1945. do pada SSSR)	14
8.3. Hladni rat.....	15
8.4. Korejski rat.....	16
8.5. Vijetnamski rat.....	17
8.6. Kubanska raketna kriza.....	19
8.7. Razvoj događaja od kraja Vijetnamskog rata do pada SSSR	20
8.8. Globalni rat protiv terorizma	20
8.9. Rat u Iraku	23
8.10. Ekonomska kriza	24
9. EKONOMSKA DIPLOMATIJA SAD	25
10. ZAKLJUČAK.....	36
11. LITERATURA	38

SADRŽAJ SLIKA

Slika 7.1.1. Bruto društveni proizvod SAD-od 1965. do 2010.....	9
Slika 7.1.2. Rezerve zlata-SAD prva po količini rezervi	10
Slika 9.3. Prikaz svjetskih brendova po vrijednostima (one iz SAD su u vrhu).....	27
Slika 9.4. Top lista svjetskih kompanija po zaradi (većina iz SAD).....	28

UVOD

Neprestane promjene su slika današnjeg svijeta, pa se može reći da ključ ekonomskog uspjeha leži u sposobnosti njihovog razumijevanja i optimalnom prilagođavanju novonastalom okruženju. Na takav način novonastali ambijent, nije ništa drugo do globalizacija. Pronalaženje “tržišne niše” u jednom takvom ambijentu, kada se današnja globalna ekonomija karakteriše veoma visokim nivoom konkurentnosti, nije ništa drugo nego način da se osigura opstanak i kasnije ekonomski rast i razvoj. U tom smislu, istraživanja su pokazala da efikasnost i efektivnost diplomatije, tačnije njene ekonomske komponente za koju je skoro opšte prihvaćen termin – ekonomska diplomatija, može da ima veoma važnu pozitivnu ulogu.

Raspadom bipolarnog sistema međunarodnih odnosa i čitavim nizom velikih političkih i ekonomskih posljedica koje su iz toga proizašle, desila su se i određena preusmjeravanja spoljnopolitičkih i ekonomsko-diplomatskih prioriteta. Kako u današnjem svijetu međunarodni i ekonomski odnosi predstavljaju sistem odnosa moći, političke i ekonomske, postepeno se oformljuje sistem koji sve više nastoji da ograniči države i pojedinačne privredne subjekte. Privrede postaju sve manje nacionalne, a sve više globalne, pretvarajući se tako u transnacionalni sistem proizvodnje, koji se temelji na međunarodnoj podjeli rada. Ipak, bez obzira na ovaj evidentan trend u međunarodnim političkim i ekonomskim odnosima, uloga diplomatije, kao instrumenta promovisanja i zaštite interesa zemalja, ostaje vrlo značajna, a posebno ona u oblasti ekonomskih odnosa. Najviše razvijene zemlje, koje svoju moć temelje na ekonomskoj superiornosti, vojnoj nadmoći i prevlasti u domenu proizvodnje, svoje spoljnopolitičke prioritete sve više prebacuju i vezuju za ekonomsku sferu, nastojeći da svoje interese realizuju, pored ostalih načina, i snažnim diplomatskim ekonomskim angažmanom.

Savremeni sistem međunarodnih ekonomskih odnosa i procesi globalizacije i integracije nameću potrebu intenziviranja ekonomske diplomatske aktivnosti, usmjerene na realizaciju i zaštitu ekonomskih prioriteta i interesa.

Može se sa sigurnošću reći, da se danas u savremenom svijetu diplomatija nalazi pred veoma složenim iskušenjima i u neprestanim transformacijama, kao i da uz sve to pokušava da zadrži povlašćeni status i visoki istorijski ugled ključnog aktera međunarodnih odnosa. Od prestanka “hladnog rata”, stvari su znatno složenije, jer od tada se barijere između država postepeno ruše i nestaju, pa se samo od sebe nametalo pitanje realnih potreba za diplomatijom u obimu i obliku u kojem je ona bila zastupljena tokom proteklog vijeka. Susreti na vrhu, “šatl diplomatija”, postojanje samo jedne “super sile” – SAD, nagli tehnološki razvoj i informaciona eksplozija učinili su da diplomatija iz 20. vijeka nije tako korisna i funkcionalna kao prije. Ipak, iako znamo da svijet nije nešto posebno sigurnije mjesto nego što je to bio tokom prošlog vijeka, ipak treba konstatovati da se osjeća značajnije pomjeranje težišta u radu diplomatije sa

bezbjednosno-vojnih i političkih pitanja, na polje **ekonomije**. Ovakva pomjeranja nisu samo logična reakcija na promjene u okruženju, već su i neophodan odgovor na potrebe ekonomskih subjekata globalne tržišne arene.

1. EKONOMSKA DIPLOMATIJA

Ono što se sa sigurnošću može reći je, da ekonomska diplomatija nije novi termin za novu pojavu u razvoju diplomatije. Još od doba renesanse, pa sve do danas, ekonomska problematika je bila jedan od najužih zadataka diplomatije, uporedo sa političkim i bezbjednosnim aspektima, obezbjeđujući preko njih određenu ravnotežu moći. Ekonomska i bezbjednosno-politička diplomatija se mogu posmatrati kao dva veoma povezana aspekta koja naizmenično dobijaju prioritet u zavisnosti od istorijskih okolnosti i okruženja u kojima se države nalaze.

Što se tiče ekonomske diplomatije u međunarodnom sistemu ona dodatno dobija na značaju sa ubrzavanjem globalizacije (gdje se prije svega misli na dodatno jačanje stepena međuzavisnosti između država, kao i integrativnih procesa na regionalnom i globalnom nivou), i to u uslovima nedostatka adekvatnih pravila i institucija koje postavljaju okvir nastupa ekonomskih subjekata. U takvim okolnostima firme se pozivaju na institucije svojih država kako bi osnažile svoje performanse na svjetskom tržištu. Vlade, uglavnom, biraju da podrže aktivnosti preduzeća sa svoje teritorije, jer bi u suprotnom preduzeća drugih država izvukle korist iz njihove pasivnosti. Tako da sve ovo nije ništa drugo nego otvorena borba za rast i razvoj ekonomske snage pojedinih preduzeća, čiji uspjeh u krajnjem slučaju predstavlja i uspjeh ekonomske politike demokratski izabranih vlada.

S obzirom na to, da ekonomska diplomatija ima jasnu istorijsko razvojnu dimenziju, treba konstatovati da je sam termin relativno novijeg datuma i korijenje vuče iz francuskog jezika – la diplomatie economique. Ovakav termin je veoma brzo prihvatila i ruska diplomatija pod tačnim nazivom – ekonomičeskaja diplomatija. Sa druge strane, imamo anglosaksonske varijante, koje koriste termine trgovinska diplomatija (trade diplomacy), komercijalna diplomatija (comercial diplomacy), mada se u posljednje vrijeme i kod njih može zapaziti sve šira zastupljenost termina ekonomska diplomatija. Jasno je da u zavisnosti od prve riječi (ekonomska/trgovinska) postoje i određene razlike u definisanju samog pojma. Dok trgovinska diplomatija stavlja akcenat na unapređenje trgovine, ekonomska diplomatija predstavlja širi pojam koji se tiče svih ekonomskih aspekata. U tom smislu trgovinska diplomatija, prema zvaničnom tumačenju State Departmenta, podrazumijeva aktivnosti države na promociji i zaštiti interesa firmi na međunarodnom planu, pregovore sa vladama i firmama u čijim zemljama matične kompanije posluju, mjere predupređivanja mogućih ekonomskih konflikata na domaćem i međunarodnom planu, prikupljanje informacija, kao i globalnu

promociju svojih interesa preko diplomatskog aparata, a sve to uz neposrednu saradnju sa domaćim kompanijama.

A što se tiče ekonomske diplomatije, ona se može sagledati sa dva nivoa. Jedan je ekonomska diplomatija u širem smislu i ona je sveobuhvatnija i tiče se svih subjekata jednog društva koji učestvuju u jačanju ekonomske konkurentnosti jedne zemlje diplomatskim metodama, a druga je definicija ekonomske diplomatije u užem smislu i ona se tiče aktivnosti ministarstva inostranih poslova u odbrani ekonomskih interesa svoje zemlje.

1.1. Ekonomska diplomatija kao naučna disciplina

Diplomatija je pojam koji ima brojna značenja, ali svima je zajedničko dodirivanje sfere spoljne politike, kao i međunarodnih odnosa. Riječ „diplomatija“ potiče od grčke riječi diploma, kojoj je prvobitno značenje bilo: dvostruko presavijena isprava koja služi kao dokaz o završenom fakultetu. Kasnije je ta riječ poprimila druga i šira značenja, a označavala je službene dokumente (između ostalog i sporazume između vladara). Riječ diplomatie nastala je u Francuskoj u 18. vijeku, a odatle se proširila i našla svoj put ka drugim evropskim jezicima.

S druge strane, prema američkim shvatanjima, ekonomska diplomatija podrazumijeva promovisanje države i zaštitu interesa nacionalnih firmi na međunarodnom planu, pregovore sa vladama, sprečavanje i izbjegavanje ekonomskih konflikata na domaćem i međunarodnom planu, prikupljanje informacija i globalna promocija izvozne ekspanzije preko državnog diplomatskog aparata, uz sadejstvo američkih kompanija u pregovorima.

Diplomatija kao riječ ima nekoliko značenja:

- Sposobnost, znanje, vještina i metod održavanja međunarodnih odnosa, pregovaranja, rješavanja konfliktnih situacija;
- Vođenje državnih poslova na području spoljne politike putem službenih kontakata s drugim subjektima međunarodnih odnosa;
- Cjelokupna državna struktura koja služi predstavljanju neke zemlje u svijetu i pojedinim državama, kao i održavanje službenih odnosa s drugim zemljama i međunarodnim organizacijama. Prvi red te državne strukture čine ministarstvo spoljnih poslova te diplomatsko-konzularna predstavništva;
- Profesija, karijera, struka predstavljanja države u međunarodnim odnosima kojom se bavi diplomata.

U neformalnom, odnosno u socijalnom smislu, diplomatija označava način rješavanja nesporazuma, razmirica i sukoba mirnim putem.

Diplomatija kao pojam ima različita značenja:

Diplomatija je, prije svega, oblik državnih aktivnosti usmjerenih na odnose s drugim državama i međunarodnim učesnicima. Ona, takođe, označava i cjelokupnu državnu strukturu koja služi za predstavljanje svoje zemlje u svijetu i za održavanje službenih odnosa s drugim subjektima međunarodnih odnosa. Sastavni dijelovi te strukture su u skoro svakoj zemlji, ministarstvo spoljnih poslova, te diplomatsko-konzularna predstavništva.

S druge strane, diplomatija u subjektivnom smislu označava sposobnost, znanje, vještinu, metod održavanja međunarodnih odnosa, pregovaranja, rješavanja konfliktnih situacija. To su, takođe, i karakteristike koje treba da posjeduje jedan diplomata, odnosno osoba čija je profesija, karijera, odnosno, struka predstavljanje države u međunarodnim odnosima.

I na kraju, diplomatija je nauka koja proučava i podučava o relevantnim pitanjima u međunarodnim odnosima i vođenju spoljne politike. Kao nauka, ona je skup raznih naučnih područja, prije svega politike, ali i ekonomije, geografije, prava, istorije i drugih.

2. GENEZA EKONOMSKE DIPLOMATIJE

Kolijevkom ekonomske diplomatije kao djelatnosti smatra se Francuska, koja je u ovoj oblasti učinila i prve korake. Još 1648. godine u „Instrukciji za francuske ambasadore“, Francuska je pokušala da napravi precizne instrukcije za svaku zemlju ponaosob u kojoj je imala svoje predstavnike. U ovim „instrukcijama“ se naglašavao značaj razlika i specifičnosti zemlje prijema, kao determinišućeg faktora ponašanja i djelovanja ambasadora. Dvadesetih godina XX vijeka formiran je, u okviru njemačkog Ministarstva inostranih poslova, relativno samostalan Resor spoljne trgovine. Dakle, u njemačkim ambasadama pojavili su se prvi put atašei za trgovinu, finansije, poljoprivredu i šumarstvo.

Nakon toga, objedinjuje se diplomatska i konzularna služba SAD-a, ali obje pripadaju pod nadležnost Bijele kuće. Značajan doprinos razvoju ekonomske diplomatije dao je Henri Hauzer, profesor na Sorboni. On 1937. godine jasno ukazuje da još uvijek kod diplomatskog personala, starih šefova na položaju, postoji odbojnost prema ekonomskim poslovima, da treba razviti škole gdje će se obrazovati i pripremati diplomate budućnosti, škole u kojima se naglašavaju ekonomska pitanja kao jedan od prioriteta diplomatske aktivnosti.¹ Hauzer posebno govori o narastajućoj konkurenciji

¹ Raičević, Miroslav. 2006. Ekonomska diplomatija, Beograd: IED. str. 29.

kao faktoru koji određuje ekonomski položaj zemlje i o ulozi diplomata u praćenju tog fenomena.

Ubrzanje razvoja diplomatije uzdrmno je izbijanjem velike svjetske ekonomske krize 1929-1933. godine. Završetkom Drugog svjetskog rata i velike naftne krize osamdesetih godina, Francuska je odlučila da odredi ekonomsku diplomatiju kao apsolutni prioritet francuske spoljne politike. Sve ostale države, kao i članice Evropske unije, sljedile su ovaj primjer, i samim tim je označen kraj ere klasične, stare diplomatije i „sterilnih“ kontakata.

3. FUNKCIJE, NAČELA I INSTRUMENTI EKONOMSKE DIPLOMATIJE

Prethodno je naglašeno da diplomatske aktivnosti imaju veoma velik značaj u međunarodnim odnosima, te da je diplomatija instrument koji država treba da koristi kao sredstvo za ostvarivanje ciljeva ekonomske politike. Stoga se može reći, da je glavna funkcija ekonomske diplomatije zaštita nacionalnih ekonomskih interesa u međunarodnim ekonomskim odnosima. Radi obezbjeđivanja promocije nacionalne privrede u svjetskoj razmjeni, svaka organizovana država mora da odredi za to nadležne organe i službe, utvrdi sredstva i mehanizme i da zadatak stručnim i obučanim kadrovima koji će planiranu državnu politiku zastupati u inostranstvu, te je sprovođiti ekonomskom diplomatijom kako na bilateralnom tako i na multilateralnom planu. Svaka država, dakle trebalo bi da odredi koji su njeni prioriteti i ciljevi u ekonomskom odnosu sa inostranstvom, da utvrdi politiku ekonomskog nastupa, te da obezbijedi materijalne resurse i da obučni kadrove koji će to sprovođiti. Možemo reći da ekonomske diplomate ulaze u „bitke“ sa konkurentima skoro svakodnevno, u potrazi za povjerljivim ekonomskim informacijama, nadmeću se za osvajanje novih ili proširenje na starim tržištima i vode mukotrpane pregovore. Njihov profesionalizam se ogleda u predanoj borbi za ekonomske interese i profit svoje kompanije i zemlje.

Funkcije ekonomske diplomatije (prema Mary McBryde) su:

- Aktivnosti koje bi obezbijedile najpovoljnije uslove u trgovini i drugim formama ekonomskog povezivanja;
- Uticaj na uspostavljanje mjera stimulanja izvoza domaće robe i kontrola prometa kapitala u sklopu ukupnih razvojnih ciljeva i strategija ekonomskog nastupa zemlje u inostranstvu;
- Svakodnevna i sistematska analiza prilika na međunarodnom tržištu i ekonomskim odnosima i analiza ekonomskog položaja stranih zemalja;

- Uspostavljanje i održavanje ekonomskih i poslovnih kontakata sa poslovnim i preduzetničkim krugovima i nadležnim resorima zemlje prijema;
- Vođenje bilateralnih i multilateralnih ekonomskih pregovora;
- Priprema i učešće u ekonomskim konvencijama;
- Učešće u radu međunarodnih institucija i organizacija;
- Stvaranje povoljnih poslovnih prilika za nastup preduzeća sopstvene zemlje u inostranstvu. ²

Kao načela ekonomske diplomatije možemo navesti da je ona:

- Usmjerena na rješavanje pitanja od nacionalnog značaja, ne pojedinačnih ekonomskih problema;
- Doprinosi predupređivanju konflikata ili njihovom rješavanju;
- Povezana je sa nacionalnom privredom;
- U funkciji podrške (sa privrednim asocijacijama, preduzećima i državnim institucijama nadležnim za privredu);
- Ne može dati tržišni karakter spoljnoj politici zemlje. ³

Ovdje, takođe, možemo spomenuti i to da je diplomatija u ekonomiji uvijek imala svoje instrumente i „oružje“.

Stoga, pod ekonomskim instrumentima diplomatije možemo navesti:

- Međunarodnu trgovinu;
- Ulogu kreditora;
- Međunarodno kretanje kapitala;
- Međunarodnu razmjenu tehnologije;
- Strana ulaganja. ⁴

4. DEFINICIJA EKONOMSKE DIPLOMATIJE

Prema prof. M. Raičeviću, ekonomska diplomatija obuhvata korišćenje diplomatskih mehanizama i metoda, u sadejstvu sa strateškim, spoljnoekonomskim ciljevima i instrumentima njihove operacionalizacije od strane države u bilateralnim ili multilateralnim tokovima međunarodne ekonomske saradnje, kao i na domaćem

² Džombić, Ilija. 2008. Ekonomska diplomatija Bosne i Hercegovine. Banja Luka: Univerzitet za poslovni inženjering i menadžment. str. 187.

³ Raičević, Miroslav. 2006. Ekonomska diplomatija, Beograd: IED. str. 21.

⁴ Raičević, Miroslav. 2006. Ekonomska diplomatija, Beograd: IED. str. 133.

privrednom prostoru, a u cilju aktivnog podržavanja razvoja nacionalne ekonomije i obezbjeđivanje spoljnoekonomskih interesa, pozicioniranja i neposredne podrške matičnim preduzećima na međunarodnom poslovanju.

Kraće, prema prof. V. Prvuloviću, ekonomska diplomatija predstavlja specifičan i istančan spoj diplomatije u klasičnom smislu, ekonomskih nauka i nauka menadžmenta, metoda i tehnika pregovaranja sa stranim partnerima, odnosa sa javnošću i prikupljanja ekonomskih informacija od interesa za privredu svoje zemlje ili kompanije, u cilju prodora na svjetsko tržište.

Najkraće i najjednostavnije rečeno, ekonomska diplomatija je specifičan spoj klasične diplomatije, ekonomskih nauka i nauka menadžmenta, metoda i tehnika pregovaranja sa stranim partnerima, odnosa sa javnošću i prikupljanja ekonomskih informacija od interesa za privredu svoje zemlje ili kompanije, u cilju prodora na svetsko tržište.

4.1. Zašto izučavati ekonomsku diplomatiju

Ekonomska diplomatija kao jedan od načina vođenja spoljnih poslova i diplomatskih odnosa između dvije ili više država, veoma je značajna. Ekonomska sfera u jednakoj mjeri je relevantan faktor razvoja i napretka države, kao i svi ostali faktori koji tome doprinose. Prema raspoloživim informacijama, najveći trag u izučavanju diplomatije uopšteno govoreći, ostavili su Francuzi, koji jedini u svijetu obučavaju kadar za kompleksne i riskantne poslove ekonomskog diplomate. Francuski jezik je prije ekspanzije engleskog, važio za zvanični jezik diplomatije.

Visokoobrazovan i motivisan diplomatski kor je neophodan za svaku državu koja svoj ekonomski napredak vezuje za stalnu razmjenu na svjetskom tržištu, te i za slobodnu cirkulaciju ljudi, robe i kapitala, kao i za uspješan privredni nastup u svijetu. Danas, kada je privreda globalna i svjetski razvijena, to je neophodno. Nijedna država ne može sama da opstane i proizvodi sve što je potrebno za normalno funkcionisanje privrede i zadovoljavanje potreba građana. Pošto je kapital odavno prešao granice jedne države, on odlazi tamo gdje može da se oplodi, tj. gdje su obezbjeđeni svi potrebni ekonomski, zakonski i organizacioni uslovi. Za širenje izvoza neke zemlje na strana tržišta potrebno je da se uloži mnogo više napora, znanja, usklađenosti, uz atraktivne i kvalitetne proizvode, i povoljne cijene i stabilnost.

Kako bi došlo do faze ulaganja stranog kapitala ili izvoza proizvoda na strana tržišta, svemu tome mora da predstoji dug period planiranja i pripreme organizovanja kvalitetne proizvodnje i dostizanja nivoa kvaliteta proizvoda ili ponude za investiranje. U privredi, pored svih faktora, ekonomska diplomatija pomaže kvalitetnim informacijama i savjetima o aktuelnim trendovima, obimu, vrstama i kvalitetu sličnih ili traženih proizvoda konkurentskih kompanija i zemalja, analizama potreba i zasićenosti

stranih tržišta, prihvatljivim cjenama i rokovima, pa sve do dizajna ili uzoraka proizvoda konkurentskih firmi.

5. ULOGA DIPLOMATIJE U EKONOMSKOM RAZVOJU ZEMLJE

Diplomatija, kao i ekonomska diplomatija nisu dovoljno moćne da same razriješe unutrašnje strukturne probleme privrede i zemlje. Neophodno je da one budu u službi ekonomskog i političkog oporavka i stabilizacije zemlje, te njenog uspešnog predstavljanja i prodora u svijetu. Znači, one prate i pomažu ekonomski razvoj zemlje, spoljnopolitički i spoljnoekonomski nastup u svijetu.

Diplomatije zapadnih zemalja su još 80-ih godina dale svojim diplomatama naloge da im u budućnosti najvažniji prioritet u njihovoj aktivnosti bude ekonomska diplomatija. Globalizacijom svjetske privrede i međunarodne politike, interes pojedinih privreda da budu promovisane u inostranstvu i da se na svjetskom tržištu izbore za što veće učešće i udio u ostvarenom profitu, postaje i državni interes njihovih zemalja.

Iz ovoga se može zaključiti da su osnovne funkcije državne administracije, mehanizama spoljne akcije, diplomatskih i spoljnotrgovinskih predstavništava, različitih delegacija, ministara, predstavnika vlade i šefova država prilikom boravka u inostranstvu—da reklamiraju i prodaju proizvode nacionalne privrede u svijetu, te da obezbijede da kompanije iz njihovih zemalja dobijaju poslove na stranom tržištu. Ekonomski predstavnik je u današnjem svijetu ekonomski posmatrač privrednih kretanja na svjetskom tržištu i ekonomske situacije u zemlji u koju je poslat. On treba da svoja zapažanja, mišljenja i informacije analizira argumentovano, te da tim analizama omogući uspješan privredni nastup svoje kompanije ili zemlje na tržištu zemlje u koju je poslat.

6. EKONOMSKA DIPLOMATIJA KAO BUDUĆNOST DIPLOMATIJE

Neophodno je da svaka zemlja kreira efikasne i savremene mehanizme ekonomske politike, te da obezbijedi materijalne resurse za takav nastup u međunarodnom okruženju. Pored toga, neophodno je osposobiti kadrove koji bi uspješno sprovodili tu politiku. Ekonomske diplomate danas se nose sa mnoštvom izazova, prije svega sa mnogobrojnim informacijama, sve većim brojem učesnika u svjetskoj utakmici. Oni stoga moraju da svakodnevno pronalaze načine za osvajanje novih ili proširenje starog prisustva na stranim tržištima. Ono što ih čini uspješnim ogleda se u predanoj borbi za ostvarivanje ekonomskih ciljeva – profit svoje kompanije ili zemlje u cjelini.

Možemo, dakle, reći da globalizacijom svjetske privrede i međunarodne politike, interes pojedinih privreda da budu promovisane u inostranstvu i da se na svjetskom tržištu izbore za što veće učešće i udio, postaje i državni interes njihovih zemalja.

Samim tim, osnovna funkcija državne administracije, diplomatskih i spoljnotrgovinskih predstavništava, različitih delegacija, ministara, predsjednika vlada, pa čak i šefova država, prilikom boravka u inostranstvu postaje funkcija ekonomskog diplomate – da reklamira i prodaje proizvode nacionalne privrede u svijetu, kao i da u što boljem svjetlu prikaže svoju zemlju i ostvari njene zacrtane ciljeve i zadatke.

7. SJEDINJENE AMERIČKE DRŽAVE

Sjedinjene Američke Države su najjača vojna i najveća ekonomska sila, a ujedno i najbogatija zemlja svijeta. SAD ima oko 310 miliona stanovnika i po broju stanovnika su četvrta populacija svijeta. Sa dva okeana geografski su izolovane od ostatka svijeta, što je u njenoj istoriji nekada bilo prednost, a nekada mana. Američka ekonomija je najveća nacionalna ekonomija još od 1920. godine, što dokazuje i podatak da danas u svjetskoj ekonomiji učestvuje sa 27%. Ono što čini temelje američke ekonomije je slobodno tržište i preduzetništvo. SAD proizvode i troše najviše energije na svijetu. Takođe, posjeduju snažnu industriju, kao i produktivnu poljoprivredu (iako u njoj radi svega 2,7% stanovništva), razvijene sekundarne, a posebno tercijarne djelatnosti, u kojima radi preko 70% stanovništva. Sjedinjene Države su najveći svjetski proizvođač s učešćem od 5% u ukupnoj svjetskoj proizvodnji. Može se reći da su SAD „istraživačka laboratorija“ sa najviše naučnih otkrića i priznatih patenata u svijetu.

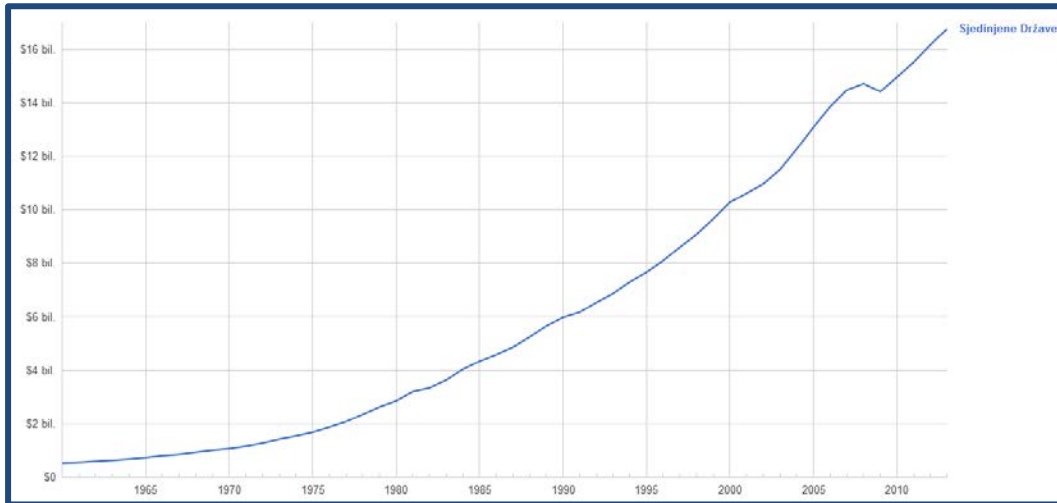
7.1. Ekonomija

Dominacija SAD u politici i ekonomiji i danas je vidljiva, iako neki ekonomski stručnjaci smatraju da je ona na zalasku. To opravdavaju činjenicom da se na svjetskom tržištu pojavio veliki broj brzo rastućih ekonomija. U prvom redu su Kina, Indija, Brazil, Japan, Južnoafrička Republika,...

Kada govorimo o osnovama dominacije SAD, njih predstavlja prije svega snažna i stabilna američka valuta i engleski jezik koji je svjetski rasprostranjen. Ona je jedna od zemalja koja je najuspješnije iskoristila osnove globalizacije, naročito u korištenju tehnologije i informacija, čime su značajno učvrstile svoju dominaciju. Najveći broj multinacionalnih kompanija u svijetu dolazi upravo iz SAD. U tom smislu, one vrše snažan politički i ekonomski uticaj na Evropu, zemlje Bliskog istoka, zemlje Latinske Amerike, te Australiju.

Kako bismo što jasnije vidjeli sliku stvarnog uspjeha SAD na ekonomskom polju, u nastavku ćemo prikazati nekoliko tabelarnih prikaza:

7.1.1. Bruto društveni proizvod SAD - od 1965. do 2010.

Izvor:http://www.google.ba/publicdata/explore?ds=d5bncppjof8f9_&met_y=ny_gdp_mktp_cd&idim=country:USA:CHN&hl=hr&dl=hr#!ctype=l&strail=false&bcs=d&nselm=h&met_y=ny_gdp_mktp_cd&scale_y=lin&ind_y=false&rdim=region&idim=country:USA&ifdim=region&hl=hr&dl=hr&ind=false (modifikovano)

Iz ovog grafikona, možemo uvidjeti kako je bruto društveni proizvod imao konstantnu tendenciju rasta još od šezdesetih godina prošloga vijeka. On je do 2014.godine uspio dostići nivo od čak 17,6 biliona dolara.

O ogromnoj ekonomskoj moći SAD svjedoči i podatak o njihovim zalihama u zlatu, koje su 2010. godine iznosile čak 8.133,5 tone.

7.1.2. Rezerve zlata-SAD prva po količini rezervi

WORLD OFFICIAL GOLD HOLDINGS June 2010*

	Tonnes	% of reserves**
1 United States	8,133.5	72.8%
2 Germany	3,406.8	68.1%
3 IMF	2,966.8	
4 Italy	2,451.8	67.0%
5 France	2,435.4	65.6%
6 China ²⁾	1,054.1	1.6%
7 Switzerland	1,040.1	24.1%
8 Japan	765.1	2.8%
9 Russia	668.6	5.5%
10 Netherlands	612.5	55.2%
11 India	557.7	7.5%
12 ECB	501.4	27.1%
13 Taiwan	423.6	4.3%
14 Portugal	382.5	82.2%
15 Venezuela	363.9	47.6%
16 Saudi Arabia ³⁾	322.9	2.8%
17 United Kingdom	310.3	16.6%
18 Lebanon	286.8	26.1%
19 Spain	281.6	37.1%
20 Austria	280.0	56.1%

Izvor: <http://jessescrossroadscafe.blogspot.com/2010/06/official-gold-reserves-as-of-june-10.html>

Bitno je napomenuti, da su ekonomski razvoj, stabilnost američke valute, nizak budžetski deficit, te ostali indikatori ekonomskog stanja, ključni faktor razvoja Sjedinjenih Američkih Država danas, a i u budućnosti.

7.2. Vojna moć

Opšte je poznato da Sjedinjene Američke Države predstavljaju trenutno najmoćniju vojnu mašineriju na svijetu.

Prije svega, one su najveća pomorska snaga sa oko 320 plovila sa 12 nosača aviona. Aktivni vojni kadar broji preko 1,4 miliona vojnika dok je broj ljudi spremnih na vojnu službu oko 120 miliona. Rezervni vojni kadar čini oko 850 hiljada ljudi.⁵ Podaci govore da je za održavanje ovako ogromne vojne strukture neophodno oko 19 miliona barela nafte dnevno, što ne mogu zadovoljiti proizvodni pogoni u SAD koji proizvode 11 miliona barela nafte manje. To ujedno čini SAD najvećim svjetskim potrošačem nafte. Ovaj podatak ide u prilog činjenici da SAD konstantno moraju iznalaziti načine kako da dođe do novih izvora nafte. Poznat, a istovremeno i impresivan podatak je da SAD na vojsku troši koliko i sve ostale svjetske države zajedno, a to je budžet od oko 700 milijardi dolara. One su takođe i najsnažnija nuklearna sila u svijetu. Raspoložu sa oko 700 baza i vojnih instalacija u inostranstvu, a posjeduju i veoma razvijenu mrežu satelitskog osmatranja. Pored toga, finansijski i naoružanjem podržavaju oružane snage njima strateški važnih partnera.

Sjedinjene Američke Države su kićma i ključni član NATO pakta, čije izdatke pokrivaju sa čak 77%. NATO-Organizacija Sjevernoatlantskog ugovora (North Atlantic Treaty Organisation) je najznačajnija međunarodna organizacija vojno-političke prirode. Osnovana je 1949. godine, potpisivanjem Sjevernoatlantskog ugovora (Vašingtonski ugovor) između dvanaest država tadašnjeg zapadnog bloka. Kasnije mu se pridružuju i ostale zemlje širom svijeta.

Osnova Sjevernoatlantskog saveza je ugovor država članica, koji je po svojoj prirodi međunarodni ugovor. Ugovor priznaje i podržava njihova pojedinačna prava, kao i njihove međunarodne obaveze u skladu s Poveljom Ujedinjenih nacija. Obavezuje svaku državu članicu da saraduje u rizicima i odgovornostima, uspostavlja sistem zajedničke odbrane te zahtijeva od svake od njih da ne prihvata nikakve međunarodne obaveze koje bi mogle biti u suprotnosti s Ugovorom. Danas NATO ima 28 država članica. Okosnica rada NATO-a je kolektivna svjetska bezbjednost.

⁵ www.vecernji.hr; <http://vojnepovijest.vecernji.hr/americki-ratni-stroj-najjaca-vojna-sila-na-svijetu-960659>; (12.01.2015. 13:10h)

Što se tiče organizacije vojske SAD ona ima pet rodova oružanih snaga koji su aktivni u 120 država svijeta. Vojni rodovi po veličini su:

- Kopnena vojska;
- Ratna mornarica;
- Ratno vazduhoplovstvo;
- Marinski korpus;
- Obalna straža.

Obalna straža jedina smije štititi zakone SAD. Marinci prvi izvode desante na neprijateljske obale i, za razliku od ostalih rodova, ne trebaju dopuštenje Kongresa za napad. To znači da su pod potpunom komandom predsjednika SAD. ⁶

Ogroman novac koji SAD izdvaja za svoju vojsku, najmoćnija avijacija na svijetu te velike količine najmodernijeg naoružanja, samo su neki od glavnih stubova američke armije. Činjenica da SAD raspolažu sa ovako snažnom i razvijenom vojnom mašinerijom odaje utisak da je to zemlja lider, koja može poslužiti kao najbolji primjer ostalima. S druge strane, ta razvijenost, i nerazvijenost ostalih u odnosu na nju, postavlja pitanje buduće slike vojne moći u svijetu, a samim tim i bezbjednosti.

7.3. Tehnološka moć

Sjedinjene Američke Države su u oblasti tehnologije najzapaženija zemlja, s obzirom da su praktično na njihovom tlu počeli da se nižu prvi uspjesi informatičke revolucije koja je doslovno promijenila svijet. Tehnološki faktori su bitno uticali na promjenu taktike međunarodnih odnosa. Naime, neke zemlje su tako uvidjele da svoju moć i snagu mogu da preusmjere i uvećaju na druge, nove načine, i tako se pozicioniraju visoko na ljestvici razvijenih zemalja.⁷ Iako su tehnološki faktori značajni, oni su po svojoj prirodi dinamični, pa samim tim oni nisu stalni „sigurni“ faktori koji pozicioniraju zemlju u međunarodnim odnosima. Od svog nastanka kao nezavisne države, SAD su uvijek podsticale nauku i inovacije. Kao rezultat toga, Sjedinjene Američke Države su izrodile 161 od 321 najvećih pronalazaka Britanike (Britannica), uključujući proizvode kao što su avion, internet, mikročip, laser, mobilni telefon, frižider, e-mail, mikrovalna pećnica, personalni računar, LCD i LED tehnologiju, klima uređaj, bar kod, električni motor, ATM, i još mnogo toga. SAD je po obimu proizvodnje druga, a po inovacijama šesta industrijska sila na svijetu. Proizvodnja kompjutera,

⁶ www.sh.wikipedia.org; sh.wikipedia.org/wiki/Sjedinjene_Američke_Države; (12.01.2015. 13:20h)

⁷ Vukadinović, Radovan. 1974. Međunarodni politički odnosi. Zagreb. str. 88.

elektronika, nanotehnologija, vazduhoplovstvo, farmacija, vojna oprema, samo su neke od oblasti u kojima su SAD napredovale, a to i dalje čine.

U prilog ovome su i sve veća ulaganja u unapređenje domaće tehnologije, koja je i na sadašnjem nivou daleko ispred ostalih zemalja svijeta, sa izuzetkom brzo razvijajuće ekonomije i tehnologije Kine i Japana, o čemu će kasnije takođe biti riječi. Kada govorimo samo o 2012. godini npr. osnovan je pilot nacionalnog instituta NAMII (National Additive Manufacturing Innovation Institute) u Youngstown-u (Ohio).

„Idejni tvorci ovog instituta su pored čak 12 prijavljenih konkurenata dobili federalnu nagradu od 30 miliona dolara, a dodatnih 40 miliona dolara očekuje se od članova instituta. Institut je otvoren iste godine, pod krovom nacionalne mreže za inovacije u proizvodnji NNMI (National Network for Manufacturing Innovation). Da bi se NAMII institut približio masi uveden je komercijalni naziv America Makes. NAMII institut je javno-privatni konzorcijum od 40 kompanija, 9 univerziteta, 5 zajednica viših škola i 11 neprofitnih organizacija, a pet federalnih agencija zajedno učestvuje u finansiranju projekta (Department of Defense, Energy, Commerce, National Science Foundation i NASA). Tako je Youngstow postao centar širenja nove industrije.“⁸

Može se zaključiti kako je tehnologija, zajedno sa vojnom moći, ekonomijom i snažnim političkim uticajem koji SAD uživa u svijetu, jedna od njenih ključnih pokretačkih snaga, i da će tako i ostati s obzirom na ogromna ulaganja u ovu sferu. U prilog ovome govore i navedene činjenice o SAD i njihovom sveukupnom statusu, danas u svijetu:

- SAD je od Hladnog rata pa do danas postala jedan od najbitnijih političkih igrača;
- Članica je, a i osnivač, nekih od najbitnijih svjetskih organizacija koje, između ostalog, imaju i veliki politički uticaj, kao što su NATO, UN, WTO, IMF, G7...
- Američka kultura kao jedan od najprepoznatljivijih obilježja SAD, je snažan politički faktor kojim one svakodnevno uvećavaju svoj uticaj (između ostalog, značajan je i engleski kao svjetski jezik broj jedan);
- Najpoznatije multinacionalne kompanije u svijetu, geografski ali i kapitalom, vode porijeklo iz SAD, pa su time one i instrument sprovođenja ekonomskih, ali i političkih interesa ove zemlje u svijetu.

⁸ <http://www.3dprint.hr/>; <http://www.3dprint.hr/revolucija-u-proizvodnji/>; (12.01.2015. 14:02h)

8. SPOLJNA POLITIKA SAD

8.1. (od osnivanja do 1945.)

U vrijeme osnivanja SAD, Tomas Džeferson i Aleksander Hamilton su o kreiranju spoljne politike SAD imali dva potpuno različita mišljenja. Džeferson je smatrao da je za zemlju najvažnije da ostane isključena iz spoljne politike i da se koncentriše na sopstvenu bezbjednost, intervenišući samo onda kada je to neophodno, dok je Hamilton naglašavao važnost toga da zemlja bude uključena u globalni sistem, posebno u međunarodnu ekonomiju. Ovkve debate prisutne su i danas: Da li SAD treba da se upliće u odnose drugih zemalja; Da li treba da interveniše, tj. da li treba da se izlaže potencijalnim rizicima? Spoljnu politiku, generalno govoreći, možemo definisati kao skup odluka koje država donosi i koje utiču, ne samo na njenu politiku i političku situaciju, već i na aktere izvan njenih granica. Shodno tome, odluke i politike koje donose drugi akteri, takođe utiču i na SAD.

Preovladavajuća spoljna politika u prvim godinama SAD je bila politika unilateralizma, tj. politika jednostranog djelovanja, koja im je dozvoljavala visok stepen slobode. Ona je omogućavala slobodu da se ekonomski angažuju u drugim zemljama, ali i da istovremeno štite svoje interese, ostajući izvan bilo kakvih formalnih saveza. Sprovodeći ovu politiku, SAD su bile u mogućnosti da biraju, kada, gdje, i kako će biti angažovane van svoje teritorije, a to je ono što je omogućilo njihov tako munjevit razvoj i napredak. Ukratko, ovakva politika dovela je do toga da je SAD do kraja 19. vijeka postala velika sila.

Spoljna politika koju je zagovarao Vudro Vilson bila je zasnovana na idealističkoj pretpostavci. Počevši od njegove odluke da SAD uđe u Prvi svjetski rat (koju je opravdavao potrebom da svijet učini sigurnim za demokratiju), pa do zagovaranja da se stvori organizacija koja bi okupila sve zemlje svijeta (Liga naroda koja je bila preteča današnjim Ujedinjenim nacijama), vidi se da je njegova politika bila prožeta idealizmom.

Ono što sa sigurnošću možemo tvrditi je da je za SAD određivanje o tome „koja“ će se politika voditi i zašto, uglavnom uvijek bilo vezano za ono što se u određenom trenutku smatralo nacionalnim interesom za SAD.

8.2. (od 1945. do pada SSSR)

Drugi pravac, takozvani internacionalizam karakteriše spoljnu politiku SAD od 1945. do danas. Ova politika podrazumijeva odluku o aktivnom angažovanju u svim aspektima međunarodnih odnosa, uključujući učešće u vojnim i političkim savezima.

Da bi razumjeli spoljnu politiku bilo koje države, moramo znati ko je zadužen za njeno kreiranje, sprovođenje i kontrolisanje. Okvir za kreiranje spoljne politike SAD, kao i kod većine država u svijetu, je najviši zakonski akt, tj. ustav. Dalje, izvršna vlast, na čelu sa predsjednikom i Kongres, kao zakonodavna vlast, su dva dijela vlasti kojima je data odgovornost za stvaranje i vođenje spoljne politike. Ovdje je važno napomenuti, da je nakon Drugog svjetskog rata izvršna vlast počela da jača u sferi kreiranja i vođenja spoljne politike SAD, i u skladu s tim došlo je do većeg uključivanja uticaja Kongresa.

8.3. Hladni rat

SAD su iz Drugog svjetskog rata izašle kao glavna sila i na međunarodnom planu su postale veoma dobro pozicionirane. Budući da rat nije vođen na njihovoj teritoriji, one su za razliku od Evrope i Japana, imale netaknutu industrijsku osnovu. Bile su dominantna vojna sila, kako tad, tako i danas. Može se reći da su one bile ključni faktor u stvaranju strukture koja je definisala poslijeratni svijet, oličen na međunarodnom planu u stvaranju UN-a. Poslije Drugog svjetskog rata, SAD i SSSR su izrasle u globalne sile, i na neki način gurnute na pozicije međunarodnog vođstva, što je dovelo do Hladnog rata (politički rat u kojem su dva pristupa predstavljala suprotnost jedan drugom, što je neminovno vodilo do konflikta). Dakle, Hladni rat (1945-1991) je neprijateljski odnos koji je vladao između komunističkih i nekomunističkih zemalja od kraja Drugog svjetskog rata do raspada SSSR-a početkom 1990-ih. Termin „hladni rat“ prvi put je upotrebio Bernard Baruh, savjetnik američkog predsjednika, tokom jedne debate u američkom Kongresu 1947. godine. Hladni rat vezuje se i za britanskog premijera Vinstona Čerčila. On je u martu 1946. godine u Fultonu (SAD) pozvao na „krstaški rat“ protiv komunizma, podsjećajući na obavezu odbrane atlantske zajednice i vojnog zbližavanja ugroženih država. Ta istupanja su bila „znak“ da svijet ulazi u tzv. hladni rat. Naziv Hladni rat je dobio zato što nije bilo direktne vojne konfrontacije između dvije strane. Korejski rat, Vijetnamski rat i Avganistansko-sovjetski rat bili su slučajevi kad je napetost između dvije ideologije prerasla u oružani sukob. SAD i SSSR su često u njima učestvovala kroz naoružavanje drugih zemalja. Najveća potencijalna opasnost Hladnog rata bilo je nuklearno oružje i njegovo aktiviranje. Za razliku od lokalnih sukoba, paranoja zbog nuklearnog oružja pogodila je sve zemlje svijeta. U Evropi se Hladni rat organizovao takoreći u dva bloka: savez NATO, koji je više-manje pokrивao Zapadnu Evropu i kojim je dominirao SAD, i Varšavski pakt, koji je pokrивao Istočnu Evropu i kojim je dominirao SSSR. Ta se podjela najviše odrazila na Njemačku, tj. Berlin. I danas kao simbol i podsjećanje na Hladni rat stoje ostaci Berlinskog zida, koji je razdvajao Zapadni Berlin (pod kontrolom zemalja iz saveza NATO) od Istočne Njemačke, koja je spadala u Varšavski pakt. Za NATO, generalno gledano, možemo

reći da predstavlja jedan od najjasnijih i najdugotrajnijih poslijeratnih saveza SAD osmišljenih da zaustave komunizam.

Hladni rat, takođe, predstavlja važan period evolucije spoljne politike SAD, unutrašnja i spoljna politika su se u tom periodu takoreći spojile, izvršni dio vlasti dobio je snažniju ulogu, a najvažnije, u tom periodu se može vidjeti nastanak okvira za spoljnu politiku čiji su korijeni u bezobzirnom internacionalizmu i angažmanu. Takođe, može se reći da se SAD tih godina potpuno odmiče od unilaterlalizma, na način da ne ostavlja puno sumnji u to da je SAD postala „samopouzdanija“ i dominantnija na svjetskom nivou.

Prvi korak u spoljnoj politici SAD nakon Hladnog rata bile su promjene mjera bezbjednosti, odnosno formiranje strategije bezbjednosti SAD čiji su ciljevi bili jasni: SAD moraju stati u odbranu slobode i pravde, ali tako da se moraju poštovati politička i ekonomska sloboda, održavati miroljubivi odnosi sa drugim državama, poštovati ljudsko dostojanstvo, zakoni, religiozne i etničke tolerancije, privatna svojina, i naravno sloboda govora. Zadaci strategije bezbjednosti SAD ogledali su se u odbrani mira borbom protiv terorizma, očuvanju mira gradnjom dobrih odnosa sa velikim silama, proširenjem mira podsticanjem slobodnog i otvorenog društva na svim kontinentima, odnosno promovisanjem demokratije, te razvoj slobodnog tržišta i slobodne trgovine. Međutim, način sprovođenja sopstvenih ciljeva i interesa, pod pokroviteljstvom širenja mira i dobrih međunarodnih odnosa, pokazao se kao nefunkcionalan, a po mnogima licemjerman. Prvi dokaz za to je ulazak SAD u Korejski rat, nezvanično, nastavka borbe protiv daljeg širenja komunizma.

8.4. Korejski rat

1950. godine Sjeverna Koreja pokreće iznenadni rat protiv Južne Koreje. Građanski rat na Korejskom poluostrvu počeo je invazijom sjevernokorejskih snaga, potpomognutih kineskim dobrovoljcima i uz podršku SSSR-a. Sukob izbio kada su sjevernokorejske trupe prešle 38. paralelu, ranije dogovorenu granicu između sjevernog i južnog dijela Koreje.

Angažovanje SAD u Korejskom ratu počinje odlukom tadašnjeg američkog predsjednika Harija Trumana da uputi američke trupe koje kao saveznika Južne Koreje. Djelovanje SAD započelo je odlukom Savjeta bezbjednosti Ujedinjenih nacija o uspostavi posebne vojne komande kojom bi SAD rukovodile. Ovoj odluci prethodilo je odbijanje sjevernokorejskih trupa da se povuku sa 38. paralele, čime su se oglušile na inicijative o prekidu sukoba. Ovaj rat je izuzetno važan za američku vojnu istoriju, kao prvi primjer aktivnog vojnog angažovanja SAD u novom međunarodnom okviru.

„Vojska je, kao važan instrument spoljne politike SAD, bila direktno iskorišćena da podrži spoljnopolitičke i ideološke ciljeve suprotstavljanja komunizmu, jasno

opredjeljenje ka realističkom, političkom razmišljanju podržanom upotrebom „tvrde moći“.“⁹

Rat je završio 1953. godine potpisivanjem primirja u Panmunjomu. Granica između dve države ostala je na 38. paraleli, sa uspostavljanjem demilitarizovane zone pod kontrolom Ujedinjenih nacija koje su trebalo da osiguraju da zaraćene strane, budu razdvojene. Važno je napomenuti, da je rat u Koreji bio prvi sukob u kojem je vojno učestvovao UN.

Kao osnovne odrednice bilansa ovoga rata možemo istaći:

- SAD su na ovaj rat potrošile oko 67 milijardi dolara (ovakav trend ulaganja u vojnu moć i djelovanje su nastavile i do danas, istina sa mnogo većim ulaganjima);
- U Korejskom ratu oko 35.000 Amerikanaca je izgubilo život;
- To je bio prvi nezvanični okršaj komunizma i američke ideologije;
- Učešće u ovom ratu inteziviralo je bojazan o teoriji efekta domina, što je značajno uticalo na odluku SAD da se uključi u rat u Vijetnamu.

8.5. Vijetnamski rat

Rat u Vijetnamu ni danas nije izgubio na aktuelnosti zbog tog što on još uvijek predstavlja svojevrsnu traumu za američko društvo, poznatu kao Vijetnam-sindrom. Ovaj rat je ustvari bio konflikt ideologija Istoka i Zapada, socijalizma i kapitalizma, liberalne demokratije i komunizma, iz kojeg su vojno komunisti izašli kao pobjednici, ali generalno posmatrano, obje strane su pretrpjele gubitak, pogotovo socijalno i ekonomski.

Ono što danas zovemo „Vijetnamski rat“ su u stvari dva rata; prvi, koji je Vijetnam vodio protiv francuskih kolonijalnih vlasti (1945-1954), i drugi, za ujedinjenje Sjevernog i Južnog Vijetnama (1955-1975), koji se vodio između Sjevernog Vijetnama, čiji su saveznici bili tadašnji Sovjetski Savez, Kina i ostale komunističke države, te sa druge strane, Južnog Vijetnama, čiji su najjači saveznici bile Sjedinjene Američke Države i druge antikomunističke zemlje. Sa više od milion poginulih, ovaj rat je jedan od najsmrtonosnijih sukoba u svjetskoj istoriji.

U isto vrijeme kad se francuske trupe povlače iz nekadašnje Indokine, dolazi do većeg miješanja SAD u Vijetnamski rat. Krajem Korejskog rata (1950-1953), u američkoj spoljnoj politici nastaje mišljenje o doktrini „teorije domina“, tj. pretpostavci

⁹ P.Kaufman, Džojls. 2010. Kratka istorija spoljne politike Sjedinjenih Američkih Država. Banja Luka: Centar za međunarodne odnose. str. 118.

prema kojoj, ako bi se dopustilo da u nekoj zemlji jugoistočne Azije pobijedi komunizam, druge će zemlje, poput domina, početi padati pod komunistički uticaj i vlast. Paranoju izazvanu takvim mišljenjem da se komunizam globalno širi, SAD su odlučile da suzbiju tako što će se sve intenzivnije angažovati u Vijetnamu, kako bi spriječile bilo kakav sovjetski i kineski uticaj. Ovako zaplašena zbog širenja komunizma, američka vlada nije mogla da uoči da je osnovni motiv za borbu vijetnamskog naroda bio nacionalno oslobođenje i ujedinjenje, a ne širenje komunizma. Komunizam kao ideologija je predstavljao samo sredstvo za ostvarenje nacionalnog cilja. Naime, Amerikanci su zahvaljujući ogromnoj tehnološkoj moći kontrolisali nebo i more, ali teritoriju Vijetnama nisu uspjeli podvrgnuti efikasnoj kontroli. Čitavim tokom Vijetnamskog rata, Vijetkong (Fronta nacionalnog oslobođenja Južnog Vijetnama) je bio sposoban da napadne Amerikance na bilo kojoj tački Južnog Vijetnama, čak i tamo gdje su Amerikanci smatrali da su potpuno sigurni. Vijetnamski rat je obilježio mandate tri američka predsjednika: Kenedija, Džonsona i Niksona. Kenedi je započeo s intenzivnijim slanjem američkih vojnih savjetnika, Džonson je pojačavao ratna dešavanja i zbog toga izgubio popularnost, a Nikson je svoju izbornu pobjedu ostvario dobrim dijelom i obećanjem o povlačenju američkih snaga iz Vijetnama. U tome je i uspio 1973. godine, kada su američke snage nakon sklapanja primirja i obustave vatre povučene iz Južnog Vijetnama. Vojska Južnog Vijetnama nikada nije uspjela postati efikasna u samostalnom djelovanju, a južnovijetnamski režimi, koji su se mijenjali nisu uspjeli uspostaviti efikasnu kontrolu nad zemljom u kojoj je stvarnu vlast predstavljao Vijetkong. Dvije godine kasnije, Vijetkong i sjevernovijetnamska vojska pokrenuli su završnu ofanzivu u kojoj su 1975. godine trijumfalno ušli u Sajgon. Američka politika nikada nije imala jasno definisan cilj zašto je zapravo u Vijetnamu, tako da nije uspjela stvoriti adekvatnu politiku koja bi odgovorila na brojna pitanja koja je javnost pokretala na američkom tlu o smislu samog rata. To je bio prvi rat u istoriji SAD u kojem američka vojska nije izvojevala pobjedu, pa je doveo do ogromnih promjena u američkom društvu, pokrenuo čitav niz reformi u pogledu ljudskih i građanskih prava, izazvao građanske nemire u SAD i ozbiljno doveo u pitanje uopšte funkcionisanje američkog sistema.

U toku rata, američka vojska je Vijetnam koristila i kao poligon za isprobavanje najnovijih vrsta oružja, uključujući razne vrste bojnih otrova i hemikalija, od kojih je najpoznatiji „Agent Orange“, hemikalija koja je posipana po vijetnamskim džunglama, a izazivala je opadanje lišća s drveća. Upravo je ovo, pored činjenice da je u ratu poginulo više od milion ljudi, jedna od najtragičnijih posljedica rata, koje se osjeća i danas.¹⁰

¹⁰ [www.scribd.com;http://www.scribd.com/doc/154468812/Vijetnamski-rat#scribd;](http://www.scribd.com/doc/154468812/Vijetnamski-rat#scribd)
(14.01.2015. 14:50h)

8.6. Kubanska raketna kriza

Do ovog događaja došlo je 1962. godine, i prema teoretičarima on predstavlja ključnu tačku, odnosno preokret u hladnoratovskom sukobu. Vjerovalo se da će upravo ovim događajem doći do eskalacije sukoba između dvije super sile, odnosno do upotrebe atomskog oružja. Ova kriza je počela pokušajem postavljanja sovjetskih nuklearnih raketa na Kubi.

U ovo vrijeme obje super sile su raspolagale tada najsavremenijom raketnom tehnologijom, koja je omogućavala uništenje ciljeva na velikim udaljenostima (čak od 14.000 km). Ovo je omogućavalo da se prostor koji pripada protivničkoj zemlji dosegne sa vlastite teritorije. Uprkos svoj dostupnoj tehnologiji, obje velesile imale su nedostatak koji se ogledao u tome da je tokom napada, uvijek ostajalo određeno vrijeme za uzbunu što je neprijatelju pružalo mogućnost da pokrene odbranu.

Stoga je bilo neophodno, kako bi se protivniku uskratila šansa da pokrene uzbunu, nuklearne rakete smjestiti što je moguće bliže teritoriji neprijatelja. To je prvo pošlo za rukom Sjedinjenim Američkim Državama i to 1959. pozicioniranjem raketa srednjeg dometa u Italiji i Turskoj. S druge strane SSSR se nosio sa određenim poteškoćama kako da stacionira svoje nuklearne rakete, blizu teritoriji SAD. Nakon političkih promjena na Kubi, tj dolaskom Fidela Kastru na vlast, otvorila se i mogućnost da Sovjeti ostvare ovaj naum, i to 1962. godine. Nedugo zatim, SAD realizuju nekoliko izviđačkih letova, i otkrivaju da su SSSR zapravo postavile rakete na kubanskoj teritoriji, što dovodi do izbijanja Kubanske raketne krize. Tadašnji američki predsjednik Džon Kenedi odlučuje da izvrši pomorsku blokadu Kube. Ova kriza je trajala 38 dana, a kulminacija se desila kad su američke oružane snage stavljene u stanje povećane spremnosti. Nove vojne snage su premještene na Floridu radi priprema za invaziju, a 200 brodova se dovodi na položaje oko Kube. Takođe, obavješteni su predstavnici vlada Velike Britanije, Francuske, Zapadne Njemačke i Kanade, a oni su garantovali Kenediju potpunu podršku. U televizijskom obraćanju naciji, Kenedi najavljuje početak pomorske blokade Kube i zahtijeva od sovjetskog predsjednika Nikite Hruščova, da povuče rakete sa Kube i u slučaju napada prijeti atomskim protunapadom. Hruščov objavljuje da ne prihvata blokadu, ali i tvrdi, da rakete stacionirane na Kubi služe samo za njenu odbranu. Kubanska kriza završila je tako što su SAD prekinule blokadu, a SSSR je demontirao lansirne rampe i povukao svoju vojsku. Nakon Kubanske krize započela je politika detanta, odnosno politika popuštanja napetosti u svijetu, a takođe je pojačana saradnja između velesila.

8.7. Razvoj događaja od kraja Vijetnamskog rata do pada SSSR

Rušenjem Berlinskog zida, 1989. godine, postalo je jasno da se stari poredak urušava, što je poslije dvije godine i dokazano, raspadom Sovjetskog Saveza. Upravo je ovaj događaj obilježio posljednju fazu Hladnog rata, što je, de facto dovelo i do kraja ovog dugog i neizvjesnog sukoba, čije su se posljedice osjećale još dugo.

Do raspada SSSR došlo je nakon odvajanja 15 savezničkih zemalja, koje su usljed krize komunističke ideologije osjetile da je došlo vrijeme za njihovu nezavisnost. Republike su proglasile nezavisnost između 11. marta 1990. i 25. decembra 1991 godine.

Kada govorimo o spoljnoj politici SAD, a povezujući je sa ovim događajima, može se reći da je ona ostala nakratko bez kormila, jer su se sada SAD morale uhvatiti u koštac sa novim problemima u svijetu, i to sve bez dotadašnjeg hladnoratovskog okvira. Kasnije tokom godina, smjenjuju se predsjednici SAD, sa različitim pogledima na rješavanje unutrašnjih problema, ali sličnim što se tiče spoljne politike.

8.8. Globalni rat protiv terorizma

Gledajući iz perspektive politike koju su SAD vodile, možemo reći da za njih kraj Hladnog rata nije donio preveliko „olakšanje“. Ovo potkrepljuje činjenica da je tokom Hladnog rata vladao tačno određen okvir i bile su jasne smjernice vođenja spoljne, a tako i vojne politike. Kraj Hladnog rata ostavio je SAD sa ulogom „svjetskog policajca“, sa takoreći obavezom da popunjava rupe nastale tokom rata, te da odgovara i interveniše na brojne sukobe i krize širom svijeta.

„Oba američka predsjednika nakon Hladnog rata, Džordž H.V. Buš i Bil Klinton, nisu bili sigurni kako da djeluju u slučajevima etničkih sukoba i građanskih ratova, humanitarnih kriza i ugrožavanja ljudskih prava koji su ih obavezno pratili. Rezultat je bio definisanje često nedosljedne i nerazumljive politike“.¹¹ Politika predsjednika Buša je često slala američku vojsku na neka od ratnih žarišta, dok je s druge strane Klinton bio donekle pasivan u takvim okolnostima.

Ovdje treba naglasiti viziju novoga svjetskog poretka koju je prvi put u američkom Kongresu izložio Buš početkom 1990. godine za vrijeme krize u Persijskom zalivu. U svom izvještaju pod nazivom “Novi svjetski poredak” Buš je rekao: “Pred nama je poredak koji se bori za svoje rođenje... poredak u kojem vladavina prava zamjenjuje vladavinu džungle, svijet u kojem narodi postaju odgovorni za poštovanje sloboda i prava, svijet u kojem jaki respektuju slabije”. I u svojim kasnijim nastupima Buš je

¹¹ P.Kaufman, Džojs. 2010. Kratka istorija spoljne politike Sjedinjenih Američkih Država. Banja Luka: Centar za međunarodne odnose. str. 167.

proklamovao novi svjetski poredak, koristeći se klasičnom Vilsonovom terminologijom:

“Imamo viziju novog partnerstva država, koje će se temeljiti na saradnji, konsultacijama, kolektivnoj akciji, putem međunarodnih regionalnih organizacija, partnerstva na temelju poštovanja prava i zakona, dijeljenja obaveza i troškova, partnerstva čiji je cilj povećanje demokratije, prosperiteta, mira, smanjenja naoružanja i poštivanja ljudskih prava”.¹²

Ipak, ideologija koju je nastojao sprovesti u djelo Džordž H.V. Buš, a nastaviti Bil Klinton, te za njima Džordž W. Buš, ubrzo je morala biti zamijenjena potpuno novom i drugačijom. Do toga su doveli događaji koji su uslijedili, i kulminirali terorističkim napadima na Njujork i Vašington 11. septembra 2001. godine.

Teroristički napadi 11. septembra 2001. godine su bili serija koordinisanih napada protiv Sjedinjenih Američkih Država. Prema zvaničnom izvještaju, 19 osoba u službi Al-Kaide, mreže militantnih islamističkih organizacija, otelo je četiri američka putnička aviona. Dva aviona su jedan za drugim u razmaku od 17 minuta udarila u kule Svjetskog Trgovačkog Centra (STC) na Menhetnu u Njujorku, koje su se ubrzo i srušile. Treći avion je udario u Pentagon, glavno sjedište Ministarstva odbrane SAD u opštini Arlington, državi Virginiji. Četvrti avion se srušio u ruralnom dijelu opštine Somerset u Pensilvaniji, 130 km istočno od Pitsburga, nakon što su putnici pružili otpor otmičarima.

Zvanični izvještaj je pokazao da su napadači pretvorili otete avione u najveće samoubilačke bombe u istoriji, te izvršili najubitačnije napade ikad počinjene protiv Sjedinjenih Američkih Država. Napadi 11. septembra su jedan od najznačajnijih događaja koji su se desili u 21. vijeku u smislu opštih ekonomskih, socijalnih, kulturnih i vojnih posljedica koje su uslijedile u SAD i mnogim drugim dijelovima svijeta.¹³

Brojni politički analitičari širom svijeta bavili su se objašnjavanjem uzroka i posljedica ovog događaja. Evidentno je da su SAD, između ostalog, vršile konstantan pritisak na političku elitu zemalja Arapskog poluostrva, pod pokroviteljstvom širenja demokratije i zaštite ljudskih prava. U pozadini su svakako bila velika nalazišta prirodnih bogatstava, prije svega nafte.

U objašnjenjima i zvaničnim izjavama, Al-Kaida i drugi teroristički subjekti povezani sa organizacijom i sprovođenjem ovog napada, naveli su da su razlozi za napad to što SAD:

- iskorištavaju i omalovažavaju resurse Arapskog poluostrva;
- vode politiku vođa u tim zemljama;

¹² Čehulić, Lidija. 2000. Demokracija i ljudska prava u posthladnoratovskoj američkoj i europskoj politici, Polit. misao, Vol XXXVII, br. 2, str. 111.

¹³ www.britannica.com; <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/762320/September-11-attacks>; (14.01.2015. 15:06h)

- podržavaju diktatorske režime i monarhije na Bliskom istoku, a sa tim tlače njegovo stanovništvo;
- održavaju vojne baze i instalacije na Arapskom poluostrvu u namjeri da prijete obližnjim muslimanskim zemljama;
- imaju namjere da svojim prisustvom naprave podjele među muslimanskim državama slabeći ih sa tim politički;
- podržavaju Izrael, te žele da odvrte međunarodnu pažnju od okupacije Palestine;
- su predominantno hrišćanska država i samim tim heretična i islamofobna.¹⁴

„Događaji od 11. septembra oštro su presjekli spoljnopolitički pravac koji je zacrtao Džordž W. Buš. Još više je 11. septembar 2001, predstavljao upozorenje da će buduća spoljna politika SAD morati da predviđa postupke i prijetnje koje dolaze kako od nedržavnih aktera, tako i od tradicionalnih država.“¹⁵

Nakon događaja 11. septembra, prioritet Bušove administracije postaje „globalni rat protiv terorizma“, što je značilo da su svi ostali aspekti američke spoljne politike zasjenjeni i njen dotadašnji pravac biva redefinisano. 14. septembra Buš posjećuje takozvani „Ground Zero“, tj. ruševine STC, i tokom obraćanja radnicima koji su raščišćavali ruševine, jedan od radnika govori da ne može čuti šta predsjednik priča. Džordž W. Buš tada daje jednu od najupečatljivijih primjedbi u toku svog predsjedništva:

„Ja vas mogu čuti. Ostatak svijeta vas čuje. I ljudi koji su srušili ove zgrade će čuti odgovor od svih nas uskoro!“ (u originalu: „I can hear you. The rest of the world hears you. And the people who knocked these buildings down will hear from all of us soon!“)¹⁶

Ovakav odlučan odgovor dočekan je uz veliko odobravanje, što je potvrdio porast njegove popularnosti u provedenim anketama, sa 55% (prije 11.9.) na skoro 90%, što je takođe najveći procenat ikad zabilježen za predsjednika.

Širenje slobode i demokratije poslije napad iskorišćeno je i kao „propusnica“ za SAD da uđu u rat sa Irakom, pravdajući se i stavovima da žele da promjene režim ili da eliminišu oružje za masovno uništenje, koje je navodno pronađeno u Iraku. Ovu odluku kao i odluku o ulasku u rat sa Avganistanom, mnogi politički analitičari su posmatrali samo kao izgovor da se SAD riješe Sadama Huseina i Osame Bin Ladena. Takođe,

¹⁴ www.richmcsheehy.wordpress.com; <https://richmcsheehy.wordpress.com/2008/09/11/911-why-did-al-qaeda-attack-the-united-states/>; (14.01.2015. 15:24h)

¹⁵ P.Kaufman, Džojns. 2010. Kratka istorija spoljne politike Sjedinjenih Američkih Država. Banja Luka: Centar za međunarodne odnose. str. 168

¹⁶ www.britannica.com; <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/762320/September-11-attacks/301275/The-attacks>; (14.01.2015. 15:45h)

očigledno je bilo da su te odluke uticale na promjen, kako u političkom, tako i u vojnom stanju nacije, što se može primijetiti kroz ekspanziju ovlašćenja izvršne vlasti da sama donosi odluke, ne samo u vezi sa spoljnom politikom, nego i sa unutrašnjim pitanjima. Sve je ovo bilo opravdavano širokim kišobranom rata protiv terorizma.

„Bušova doktrina, kako je kasnije postao poznat pristup predsjednika Buša američkim nacionalnim interesima i spoljnoj politici, predstavljala je osnov za odluku da se krene u rat protiv Iraka u martu 2003. godine, kao i da se to uradi bez formalne podrške međunarodne zajednice... ovaj dokument iznosi novi pravac spoljne politike SAD: „Iako Sjedinjene Američke Države konstantno teže da obezbijede podršku međunarodne zajednice, neće oklijevati da djeluju same, ukoliko je potrebno, kako bi ostvarile pravo na samoodbranu tako što će raditi na tome da preduhitre protivnika“.¹⁷

8.9. Rat u Iraku

Rat u Iraku bio je vojna intervencija u cilju okupacije Iraka, a izvele su je koalicione snage od 48 zemalja koju je predvodila SAD u trajanju od 2003. do 2010. Kao glavni povod za rat navedeno je navodno oružje za masovno uništenje u posjedu iračkog diktatora Sadama Huseina. Drugi razlog bila je navodna saradnja između Sadama Huseina i Al-Kaide, međutim nijedan dokaz o takvoj vezi između njih nikada nije nađen. Takođe kao razlozi su navedeni i iračka finansijska podrška palestinskim bombašima samoubicama, kršenje ljudskih prava, te potreba da se tamo „uvede“ demokratija. Sama invazija je trajala od marta do maja 2003. godine, tokom koje je koalicija okupirala Irak i svrgnula s vlasti Sadama Huseina. U drugoj fazi trajali su sukobi s pobunjenicima koji su se borili protiv okupacije, dok je istovremeno buknuo građanski rat između sunita i šijita te Al-Kaide i njenih saradnika koji su infiltrirali Irak, a koja je trajala duže od šest godina. Iako su američki političari tvrdili da je rat bio neophodan i legitiman i da je samo jedna karika u nizu njihove borbe protiv terorizma, rat je izazvao brojne kontroverze i otvorio je mnoga pitanja. Pri kraju svog mandata, Džordž W. Buš je priznao da je bilo „grešaka“, ali je isto tako izjavio da nije zažalio što je pokrenuo rat, pod pokroviteljstvom širenja demokratije i uklanjanja s vlasti Sadama Huseina. Broj mrtvih u ovom ratu je do danas nepoznanica, ali neke procjene sežu od najmanje 150.000 do najviše milion ljudi. Završetkom Buševog mandata kao predsjednika, njegov nasljednik Barak Obama je 2010. godine pokrenuo masovno povlačenje američkih vojnika iz Iraka, čime je nakon sedam i više godina završen rat.

¹⁷ P.Kaufman, Džojs. 2010. Kratka istorija spoljne politike Sjedinjenih Američkih Država. Banja Luka: Centar za međunarodne odnose. str. 182

8.10. Ekonomska kriza

Izbor Baraka Obame za 44. predsjednika Sjedinjenih Američkih Država i njegovo stupanje na dužnost januara 2009. godine bili su praćeni ogromnim očekivanjima da će donijeti velike promjene dotadašnjoj politici kako u SAD, tako i na međunarodnoj sceni.

U svojim predizbornim tekstovima i nastupima, Obama je naglašavao potrebu da rat u Iraku, kome se lično protivio, dovede do kraja, te za obnovu američkog vođstva kako vojnog, tako i diplomatskog i moralnog. Obama je smatrao da pri tome SAD ne može odgovoriti na izazove novog vijeka sama, niti to može svijet bez SAD, te da SAD ne mogu da prisile svijet na pokornost, nego treba da ga vode djelom i primjerom. Naglašavajući da bezbjednost i blagostanje svakog Amerikanca zavisi od bezbjednosti i blagostanja onih koji žive van njenih granica, Obama se zalagao za novi fokus borbe protiv Al-Kaide u Avganistanu i Pakistanu, i rješavanje širih problema na Bliskom istoku. Isticao je značaj saradnje sa drugim akterima, naročito sa NATO, potrebu multilateralnog angažovanja, aktivne diplomatije koja će nastojati da razgovara sa svima, pa i Iranom i Sjevernom Korejom, te djelovanja u pravcu ublažavanja posljedica klimatskih promjena.

Međutim, Obama i demokrate su se nakon pobjede na izborima suočili ne samo sa oslabljenim dolarom, deficitom u saveznom budžetu, narastajućim nacionalnim dugom, vojnim trupama umornim i razvučenim u dva dugotrajna rata, energetske i ekološke problemima, globalnim ekonomskim usporavanjem (koje je pojačavalo nestabilnost u brojnim državama širom svijeta) nego su se morali suočiti i sa još jednim velikim problemom, a to je bila svjetska finansijska kriza. Stoga je Obamin ključni prioritet nakon stupanja na dužnost bilo djelovanje protiv narastajuće recesije u ekonomiji, prvenstveno u SAD, a zatim i sa drugim međunarodnim akterima.

U vezi sa ključnim vojno-političkim pitanjima, ratovima u Iraku i Avganistanu, ostvaren je fokus na situaciju u Avganistanu. Promovisana je tješnja saradnja sa Pakistanom kao zemljom ključnom za borbu protiv Al-Kaide i time eventualno pacifikovanje Avganistana.

Istovremeno, globalna ekonomska kriza nastala neodgovornim ponašanjem bankarskih krugova i regulatornih tijela u SAD, pojačala je sumnje u američki model kapitalizma, što je zajedno sa nestabilnim dolarom predstavljalo prepreku za dalje američke pretenzije na globalnu hegemoniju. Umjesto agresivne promocije jednog modela ekonomije i političkih vrijednosti, tzv. hard power (tvrde moći), Obama je naglasak stavio na diplomatiju, pregovore i soft power (meku moć). On je podigao neka ranija ideološka ograničenja za finansiranje određenih programa Ujedinjenih nacija, isplatio dugovanja ovoj organizaciji i nagovijestio značajniji angažman ulaskom u Savjet za ljudska prava UN.

Krajem 2008. globalni finansijski sistem se našao pred kolapsom i morao je biti spašavan daljnjim državnim intervencijama. U svojim nastojanjima da se finansijski sistem ponovo pokrene, kako SAD tako i druge države svijeta su pružale državna jamstva za štedne depozite i međubankovne posudbe, vršena je dokapitalizacija banaka javnim fondovima, odobravane su fiskalne olakšice, te je poduziman niz drugih mjera za oporavak globalne ekonomije.

Prema podacima američkog Nacionalnog biroa za ekonomska istraživanja (NBER), recesija u SAD, koja je počela u decembru 2007. završila je u junu 2009. godine. Barak Obama proglasio je 27. januara 2010. da su tržišta stabilizovana, te da je vraćena većina novca koja je potrošena na banke.

Što se tiče osnovnih odrednica Obamine spoljne politike, ona se nalazila pod znakom pitanja u smislu ideologije i mehanizama za vođenje, jer je Obama naginjao ka mekoj moći, za razliku od svojih prethodnika.

„Za sada je izvesno da postoji izvesna promena percepcije u sagledavanju ostatka sveta iz Vašingtona, da Obama nastoji da obnovi legitimitet američkog globalnog vodstva - diplomatskog, vojnog, moralnog, uključujući ostale aktere u saradnju, i da nudi sliku razumne i realnije Amerike.“¹⁸

Danas, spoljnu politiku SAD, koju vodi Obamina administracija, možemo okarakterisati kroz njene ciljeve, a to su da očuva svoju ulogu svjetske supersile, da nastavi borbu protiv terorizma, jača demokratiju, promovise demokratske principe i vrijednosti, da održava sopstvenu i globalnu sigurnost, brani svoju ekonomiju, jača obrazovanje, promovise građanstvo i „osnovne životne vrijednosti.“ Dakle, možemo zaključiti da je svijet u sadašnjem vijeku komplikovan, te da je na sadašnjim donosiocima odluka teret formulisanja spoljne politike koja će moći da se nosi sa izazovima koji joj se nameću, ali na takav način da služi nacionalnim interesima SAD.

9. EKONOMSKA DIPLOMATIJA SAD

Danas se koncept ekonomske diplomatije tumači veoma široko. Sama ekonomska diplomatija kao naučni pravac, ima „neodređene granice“. Ona se takoreći, sastoji od dijelova ekonomije, politike, diplomatije, te drugih disciplina vezanih za međunarodne odnose i spoljnu politiku. Mnogo je pokušaja, i danas, da se tačno definiše ekonomska diplomatija.

Dakle, pod pojmom „ekonomska diplomatija“ podrazumijevaju se diplomatske službene aktivnosti koje se fokusiraju na povećanje izvoza, privlačenje stranih investicija i učestvovanje u radu međunarodnih ekonomskih organizacija, odnosno,

¹⁸ Đurđević-Lukić, Svetlana. 2009. Spoljna politika administracije Baraka Obame-nova retorika ili novi kurs? (istraživački rad).

aktivnosti koncentrisane na determinisanje ekonomskih interesa države na međunarodnom nivou. Koliko se zapravo zna o pravoj ulozi ekonomske diplomatije u međunarodnim odnosima, njenim radnim metodama, sredstvima, načinima i konačno efektima koje ona ima? Odgovor na ovo pitanje uglavnom zavisi od percepcije moderne diplomatije uopšte, uloge ekonomskih odnosa u biznisu, trgovine, finansija i informacione tehnologije, koje zemlja stavlja u globalizacioni kontekst, gdje podrazumijevamo razmjenu (trgovinu), proizvodnju, tržišta, finansijske tokove... Dakle, razvoj ekonomske diplomatije i njen značaj u administrativnoj strukturi zemlje zavise od toga kakvu percepciju o njoj ima ta država.

Kao jedan od autentičnih primjera kako ekonomska diplomatija jedne zemlje utiče na nju samu, a takođe i na razvoj globalne ekonomije i ostvarivanje političkih interesa, jeste primjer SAD. Može se reći da Vašington „definiše sudbinu svijeta“, unutrašnju i spoljnu politiku desetina zemalja preko Međunarodnog monetarnog fonda, Svjetske banke i drugih organizacija, kao i putem programa finansijske podrške. Ekonomska diplomatija SAD je bitno uticala na stvaranje transatlantske američke zajednice i globalne ekonomije uopšte. Prema ocjeni Vašington Posta, ovakav američki ekonomski uticaj podržava 59% Amerikanaca, jer smatraju da to američkom narodu i privredi donosi stvarnu korist. Ekonomska diplomatija SAD promoviše ekonomsku i finansijsku moć zemlje dajući u globalnom ekonomskom sistemu vodeću ulogu američkoj valuti-dolaru.

Rezultati američke spoljne politike zasnivaju se na stabilnim ekonomskim osnovama. Shodno tome, oni uvijek nastoje da budu predvodnici privredne ekspanzije, koju prate rezultati konsolidovani u vidu odgovarajućih političkih i pravnih odnosa. Zbog toga ekonomska diplomatija postaje ključni ekonomski faktor za ostvarivanje ciljeva spoljne politike.

Neki analitičari ističu da je „spoljni ekonomski podsticaj zgodan način koji omogućava državi-donatoru da ima direktan uticaj na državu-primaoca.“ Osim toga, to je univerzalan mehanizam uključivanja države primaoca u direktnu zavisnost od države donatora. Analitičar S. Rogov ističe da „ekonomska pomoć ima i političke posljedice“. To je i vidljivo u primjerima koje su realizovali američki lideri. Još 1943. Vilijam Hariman, američki političar i diplomata, rekao je da je „dolar jedan od najefikasnijih alata koje imamo na raspolaganju za uticaj na evropske političke događaje“. On je takođe i ukazao, da je „politika pružanja ekonomske pomoći jedan od najefikasnijih alata koji omogućavaju da se izbjegne širenje sfere uticaja SSSR u istočnoj Evropi i na Balkanu“. Strateški ciljevi ekonomske diplomatije SAD su nepromjenljivi još od početka primjene Maršalovog plana, a oni su uglavnom usmjereni na postizanje i održavanje američkog vođstva, što je i glavni zadatak spoljne politike Vašingtona.

Shodno tome, ekonomska diplomatija je jedan od osnovnih alata koji koristi američka spoljna politika da stvori novi sistem međunarodnih odnosa.¹⁹

Da bi što bolje razumijeli kako SAD kroz ekonomsku diplomatiju „definiše“ svijet, objasnićemo njene kanale djelovanja, kroz već navedene, instrumente ekonomske diplomatije.

- Međunarodna trgovina: Zahvaljujući njoj djelatnost nacionalnih preduzeća u ovoj ili onoj zemlji omogućava posredan ili neposredan uticaj matične zemlje.²⁰

Ovdje, naravno, treba spomenuti multinacionalne kompanije. Činjenica je da skoro pa većina najpoznatijih multinacionalnih kompanija u svijetu, ili geografski, ili kapitalom, vodi porijeklo iz SAD, pa su samim tim one instrument sprovođenja ekonomskih ali i političkih interesa ove zemlje u svijetu.

„Multinacionalna kompanija je trgovačko društvo ili grupa trgovačkih društava sa poslovnim subjektima u dvije ili više država. Multinacionalna struktura može se sastojati od trgovačkog društva osnovanog u jednoj državi, s prodajnim mjestima, proizvodnim pogonima, projektima zajedničkog ulaganja (joint-venture) itd. u drugoj državi, ili od određenog broja trgovačkih društava u različitim državama koje su povezane međusobnim držanjem dionica.“²¹

Multinacionalne kompanije su nosioci globalizacije koja se odvija posredstvom njih. Broj multinacionalnih kompanija neprestano se povećava, pa je onih koje godišnje imaju promet 100 miliona američkih dolara veći od hiljadu. Uloga ovih kompanija u međunarodnoj trgovini je velika, jer one u njoj učestvuju sa gotovo polovinom njene ukupne godišnje vrijednosti. Ove kompanije uprkos njihovoj razvijenosti nisu proporcionalno rasprostranjene i njihov razmještaj zavisi od privredne razvijenosti pojedinih zemalja. Od 500 najvećih kompanija više od polovine se nalazi u SAD i Japanu, dok se ostale u zemljama Evrope, Kanadi i Australiji.

Prema podacima iz dolje prikazanih tabela, možemo zaključiti da su kompanije sa sjedištem u SAD u velikom broju sektora privrede na izuzetno visokom nivou ili na samom vrhu u odnosu na ostale zemlje.

¹⁹ <http://www.dec.lv>; http://www.dec.lv/index_en.php?category=42&skip=88; (19.01.2015. 12:15h)

²⁰ Raičević, Miroslav. 2006. Ekonomska diplomatija. Beograd: IED. str. 133.

²¹ <http://www.moj-bankar.hr>; <http://www.moj-bankar.hr/kazalo/M/Multinacionalna-kompanija>; (19.01.2015. 13:05h)

9.3. Prikaz svjetskih brendova po vrijednostima (oni iz SAD su u vrhu)

BRANDZ™ Top 100 Most Valuable Global Brands 2014						
	Brand	Category	Brand value 2014 \$M	Brand contribution	Brand value % change 2014 vs 2013	Rank change
1		Technology	158,843	3	40%	1
2		Technology	147,880	4	-20%	-1
3		Technology	107,541	4	-4%	0
4		Technology	90,185	4	29%	3
5		Fast Food	85,706	4	-5%	-1
6		Soft Drinks	80,683	4	3%	-1
7		Credit Card	79,197	4	41%	2
8		Telecoms	77,883	3	3%	-2
9		Tobacco	67,341	3	-3%	-1
10		Retail	64,255	3	41%	4
11		Telecoms	63,460	3	20%	1
12		Conglomerate	56,685	2	2%	-1
13		Regional Banks	54,262	3	14%	0
14		Technology	53,615	4	97%	7
15		Telecoms	49,899	3	-10%	-5
16		Logistics	47,738	4	12%	-1
17		Regional Banks	42,101	2	2%	-1
18		Credit Card	39,497	3	42%	2
19		Technology	36,390	2	6%	0
20		Telecoms	36,277	3	-9%	-3
21		Technology	35,740	4	68%	10
22		Retail	35,325	2	-2%	-4
23		Entertainment	34,538	4	44%	3
24		Credit Card	34,430	4	46%	4
25		Technology	29,768	4	46%	8

Source: Valuations include data from BrandZ™, Kantar Retail and Bloomberg.
Brand contribution measures the influence of brand alone on earnings, on a scale of 1 to 5, 5 highest.

Izvor: <http://www.brandz100.com/>

9.4. Top lista svjetskih kompanija po zaradi (većina iz SAD)

			Country	Sales	Profits	Assets	Market value
1	 ICBC		China	\$148.7 B	\$42.7 B	\$3,124.9 B	\$215.6 B
2	 China Construction Bank		China	\$121.3 B	\$34.2 B	\$2,449.5 B	\$174.4 B
3	 Agricultural Bank of China		China	\$136.4 B	\$27 B	\$2,405.4 B	\$141.1 B
4	 JPMorgan Chase		United States	\$105.7 B	\$17.3 B	\$2,435.3 B	\$229.7 B
5	 Berkshire Hathaway		United States	\$178.8 B	\$19.5 B	\$493.4 B	\$309.1 B
6	 Exxon Mobil		United States	\$394 B	\$32.6 B	\$346.8 B	\$422.3 B
7	 General Electric		United States	\$143.3 B	\$14.8 B	\$656.6 B	\$259.6 B
8	 Wells Fargo		United States	\$88.7 B	\$21.9 B	\$1,543 B	\$261.4 B
9	 Bank of China		China	\$105.1 B	\$25.5 B	\$2,291.8 B	\$124.2 B
10	 PetroChina		China	\$328.5 B	\$21.1 B	\$386.9 B	\$202 B
11	 Royal Dutch Shell		Netherlands	\$451.4 B	\$16.4 B	\$357.5 B	\$234.1 B
12	 Toyota Motor		Japan	\$255.6 B	\$18.8 B	\$385.5 B	\$193.5 B
13	 Bank of America		United States	\$101.5 B	\$11.4 B	\$2,113.8 B	\$183.3 B
14	 HSBC Holdings		United Kingdom	\$79.6 B	\$16.3 B	\$2,671.3 B	\$192.6 B
15	 Apple		United States	\$173.8 B	\$37 B	\$225.2 B	\$483.1 B

Izvor: <http://www.forbes.com/global2000/list/>

Iako na Slici 4. možemo primijetiti da je kompanija iz Kine na prvom mjestu, to ne ugrožava trajno ogromnu moć koju SAD posjeduje i koju je decenijama unaprijeđivala. Još jedan podatak ide u prilog ovoj tvrdnji. Naime, veliki broj multinacionalnih kompanija, ne samo iz SAD, preuzimaju vlasništvo nad kompanijama u manjim i nerazvijenijim zemljama. Stoga, potrošači samo prividno kupuju proizvode iz određene zemlje, koji su tako i etiketirani, nesvjesni činjenice da stvarni prihod ide u ruke vlasnika nekolicine velikih kompanija.

„Deset ogromnih multinacionalnih kompanija kontroliše mnoge od proizvoda koje svakodnevno kupujemo, objavio je portal Biznis insajder. Ovu pojavu nazivaju „iluzijom izbora”, budući da se, kako se ističe, kupcima čini da imaju mogućnost izbora, dok u suštini njihov novac odlazi na isto mesto. Bilo preko partnerstava, udela u vlasništvu, celokupnim preuzimanjem ili na neki četvrti način, deset velikih korporacija dominira tržištem. To su – „Kraft”, „Koka-Kola”, „Nestle”, „Pepsiko”, „Proktor end gemb”, „Džonson i Džonson”, „Dženeral mils”, „Kelogs”, „Mars” i „Unilever”.“²²

-Uloga kreditora: ova uloga matične zemlje (zemlje donora) omogućava da sopstvene snage i mogućnosti kreditor pretvori u sredstva pritiska na zemlju primaoca.²³

Ulogu kreditora kao instrument ekonomske diplomatije najbolje možemo sagledati, bar kada su u pitanju SAD, kroz djelovanje velikih svjetskih institucija. U prvom redu mislim na Svjetsku Banku (World Bank) i Međunarodni monetarni fond (International monetary fund). Godine 1944. u Breton Vudsu u SAD na međunarodnoj konferenciji osnovane su dvije organizacije (MMF i Međunarodna banka za obnovu i razvoj) za međunarodnu i monetarnu saradnju koje su trebale da ublaže negativne posljedice koje su nastale zbog dugogodišnjih razaranja širom svijeta i da poboljšaju međunarodnu saradnju i razvoj, te da se uspostavi međunarodni monetarni sistem. Zadatak fonda je bio da ublaži posljedice rata, koje su ostavile traga na funkcionisanje međunarodnog sistema, odnose među zemljama, i uspostavljanje bolje međunarodne monetarne i finansijske situacije između zemalja. S druge strane, IBRD je trebalo da obezbijedi dugoročne kredite kojima će omogućiti obnovu i razvoj privreda zemalja članica MMF koje su bile uništene nakon rata, za koje nije bio zainteresovan privatni kapital zbog neprofitabilnosti i visokog rizika ulaganja. Ove novonastale organizacije su u suštini imale različite konkretne zadatke, ali su ipak uspjele da se usaglase prilikom djelovanja i angažovanja.

Kada govorimo o MMF, bitno je objasniti kako i koliki uticaj vrši svaka članica ove organizacije, a time imamo uvid i u funkciju SAD u ovoj organizaciji.

²² <http://www.politika.rs>; <http://www.politika.rs/rubrike/potrosac/Deset-najvecih-drze-skoro-sve.lt.html>; (19.01.2015. 13:14h)

²³ Raičević, Miroslav. 2006. Ekonomska diplomatija. Beograd: IED. str. 133.

„Ono što je bitno da, bilo u Odboru guvernera, bilo u Izvršnom odboru, odlučuje se u skadu sa kvotama, tj. po pravilu da najviše glasačkih prava imaju oni koji fondu daju na raspolaganje najviše sredstava, a to su najrazvijenije zemlje svijeta. Kvota se, u početku, određivala na osnovu BDP-a po stanovniku i učešća u svjetskoj trgovini. Kasnije je u obračun kvote uzeto više parametara. Bilo kako bilo, najveće zemlje, koje predvode SAD, raspolažu sa natpolovičnim iznosom glasačkih prava. Same SAD raspolažu sa oko 16.5% glasačkih prava, a ako se zna da je za donošenje najvažnijih odluka potrebno 85% glasova "za", to SAD daje praktično pravo veta na bilo koju odluku Fonda.“²⁴

U ekonomskim krugovima spekuliše se o tome kako SAD često svojim potezima zloupotrebljavaju ili prekoračuju ovlaštenja koja imaju u MMF.

„SAD rizikuju da izgube uticaj unutar Međunarodnog monetarnog fonda (MMF) nakon što su dugo odlagane reforme, koje je američki Kongres trebalo da usvoji, izostavljene iz budžeta i za 2015. godinu.“²⁵

Pored MMF, druga organizacija koju moramo spomenuti je Međunarodna banka za obnovu i razvoj, koja je jedna od pet organizacija u sklopu Svjetske banke.

„Svjetska banka je specijalizovana organizacija u sistemu UN. U njenom sastavu nalaze se: Međunarodna banka za obnovu i razvoj, Međunarodna razvojna asocijacija, Međunarodna finansijska organizacija, Multilateralna investiciona agencija za garancije i Međunarodni centar za rješavanje investicionih nesuglasica. Ona okuplja oko 180 zemalja članica. Osnovana je na međunarodnoj konferenciji u Breton Vudsu 1944. godine, zajedno sa Međunarodnim monetarnim fondom. Sjedište joj je u Vašingtonu. Njen osnovni zadatak jeste da odobrava dugoročne zajmove za privredni razvoj, prije svega, nedovoljno razvijenim zemljama. Time, i na druge načine, utiče na razvoj svjetske privrede, unapređenje međunarodne trgovine i održavanje platno-bilanske ravnoteže – naročito u zemljama korisnicima njenih kredita. Kapital banke čine ulogi zemalja članica, odnosno svaka članica ima svoje dionice u bančinom kapitalu (kvote). I ovdje najveće uloge imaju ekonomski najrazvijenije zemlje svijeta što im pruža mogućnost da opredjeljujuće utiču na politiku banke.“²⁶

Projekti pomoći nerazvijenim zemljama finansirani putem kredita ili pozajmica Svjetske banke često su bili neuspješni, te su dovodili do dubokih ekonomskih kriza u pojedinim zemljama. Stoga su nerijetko na meti kritika:

²⁴ <http://markodjogo.blogspot.com/>; <http://markodjogo.blogspot.com/2011/02/meunarodni-monetarni-fond-od-ideje-do-2652.html>; (19.01.2015. 13:37h)

²⁵ <http://www.kurir.rs>; <http://www.kurir.rs/vesti/financial-times/medunarodni-monetarni-fond-lagardova-upozorila-sad-zbog-odbijanja-da-reformisu-fond-clanak-1639953>; (19.01.2015. 13:50h)

²⁶ Božić, Milorad. 2009. *Ekonomska politika*, V izmjenjeno izdanje. Niš: Pravni fakultet, Centar za publikacije. str. 240

„Optužuju je da predstavlja oruđe SAD i drugih zapadnih država kojima one nameću ekonomske politike u zapadnom interesu. Kritičari tvrde da politika reforme u smjeru slobodnog tržišta - za koju se Banka zalaže - u praksi često dovodi do štetnih posljedica ako se provodi loše, prebrzo, pogrešnim redosljedom i u slabim, nekompetitivnim privredama.“

-Međunarodna razmjena tehnologije: Preko ustupaka u razmjeni tehnologije, matična zemlja može stvarati uslove za intenzifikaciju saradnje; Tehnologija može biti izvor moći, osnova primjene strateškog koncepta kontrolisanog razvoja ili vođenja „tehnoloških sukoba“ ne samo u bilateralnom, već i na multilateralnom nivou.²⁷

Kao što je već navedeno, SAD, kao i u svim ostalim poljima, prednjači i u tehnologiji. SAD decenijama izdvajaju ogromna sredstva za razvoj tehnologije, što vidimo kroz zastupljenost njihovih tehnoloških brendova širom svijeta. Iako nisu jedini, ni najbolji na svjetskom tržištu, kako i za tehnologiju, tako i za druge oblasti, američki proizvodi su još uvijek najviše traženi i najbolje prodavani. Razlog za ovo nije samo kvalitet koji je jednak većini drugih proizvoda, već upravo zbog agresivnog marketinškog uticaja koji je pozicionirao američke brendove toliko visoko u svijesti potrošača. Kao primjer, dovoljno je samo pomenuti op[te poznatu Silicijumsku dolinu, koja je i dan danas sinonim za tehnološki razvoj i napredak. „Mjesto na kojem su s radom počele gotovo sve američke informatičke tvrtke, poput Microsofta, Applea, Googlea i Facebooka. Raj u kojem su izumili iPad, tablet, iPhone i igraće konzole zove se Silicijska dolina (Silicon Valley). Nalazi se u SAD-u, u Južnoj Kaliforniji, kraj San Francisca. Sjedište je San Jose, najveći grad te doline, u kojoj je smješteno još 29 gradova. U San Joseu je registrirano više od 4000 izuma, po čemu je prvi u SAD-u. Od 20 najinovativnijih gradova SAD deset ih je u toj dolini. Ona je sinonim za tehnološki napredak.“²⁸

Sve velike i najpoznatije IT kompanije imaju svoje sjedište ili barem istraživačke centre u Silicijumskoj dolini kojoj se usprkos naporima još nije približio nijedan sličan projekt u nekoj drugoj zemlji. Ovdje, takođe treba napomenuti i to da se svi veliki svjetski stručnjaci, kao i nove „mlade nade“ doslovno otimaju za svoje mjesto u Silicijumskoj dolini, u bar jednoj od velikih kompanija koje dominiraju u svojim sektorima. „Računalni inženjeri, za kojima vlada velika potražnja, a na tržištu postoji njihov manjak, odmah nakon završetka studija s pravom mogu zahtijevati godišnju plaću od šest znamenki, kojoj se dodaju bonusi ili dioničarski udjeli.“²⁹

²⁷ Raičević, Miroslav. 2006. Ekonomska diplomatija. Beograd: IED. str. 133.

²⁸ <http://junior.24sata.hr>; <http://junior.24sata.hr/zanimljivosti/silicijska-dolina-sinonim-je-za-tehnoloski-razvoj-i-napredak-301599>; (21.01.2015. 10:14h)

²⁹ <http://www.poslovni.hr/>; <http://www.poslovni.hr/strane-kompanije/sanjaju-o-uspjehu-u-silicijskoj-dolini-197411>; (21.01.2015. 10:25h)

Dakle, može se reći da oni odlaze iz svojih država, uskraćujući ih tako za stručne kadrove, a samim tim doprinose američkoj dominaciji, kako u IT oblasti, tako i u drugima. Možemo zaključiti da su proizvodnja kompjutera, elektronika, nanotehnologija, vazduhoplovstvo, farmacija, vojna oprema, samo neke od oblasti u kojima su SAD na samom vrhu, te će tu i dalje ostati, uprkos drugim brzorastućim privredama svijeta.

-Međunarodno kretanje kapitala: omogućava, na različite načine, primjenu strategija uskakanja na strana tržišta; takođe, međunarodno kretanje kapitala stvara uslove za povećanje međuzavisnosti nacionalnih privreda, otvarajući strateške i taktičke prostore za pritiske.

-Strana ulaganja: kao sistem primjene načela „za kapitalom ide zastava“. Strana ulaganja otvaraju mnoge mogućnosti uticaja na druge države, kako direktnim investiranjem, akvizicijama, finansiranjem razvojnih projekata u nekoj zemlji (uz učešće preduzeća zemlje-donora), tako i dobrim mogućnostima za proširivanje privredne saradnje donora i recipienta, uz razvojne efekte primaoca stranih ulaganja.³⁰

Kako su međunarodno kretanje kapitala i strana ulaganja dva instrumenta koja su međusobno isprepleteni i povezani, potrebno je da se oni zajedno pobliže objasne i prikažu kroz primjere.

Kada govorimo o međunarodnom kretanju kapitala, misli se na transfer realnih i finansijskih sredstava između subjekata različitih zemalja sve u cilju ostvarivanja određenih ekonomskih i političkih interesa učesnika u tom transferu. U današnjoj savremenoj privredi, nijedna se zemlja ne može izolovati od potrebe da uvozi i izvozi kapital, tako da je kretanje kapitala između zemalja dvosmjerno, pri čemu se u jednom slučaju subjekti određene zemlje pojavljuju kao davaoci, a drugi put kao korisnici kapitala. Danas se najveći dio međunarodnog kretanja kapitala odvija između razvijenih zemalja, odnosno subjekata iz ovih zemalja, koje su glavni davaoci i korisnici kapitala na svjetskom nivou. Zemlje u razvoju i zemlje u tranziciji se uglavnom pojavljuju kao korisnici kapitala, a mnogo manje kao davaoci kapitala. Investiranje uglavnom obavljaju zemlje koje ostvaruju veću efikasnost u domaćoj privredi nego ostale zemlje. Viškovi, materijalizovani u ponudi kapitala, izvoze se u druge zemlje koje nisu toliko razvijene i efikasne. Za kretanje kapitala veoma su važni uslovi, odnosno motivi. Ovi motivi su brojni, međusobno raznovrsni i isprepleteni određenim brojnim faktorima. Savremeni motivi međunarodnog kretanja kapitala su različiti. Motivi kretanja privatnog kapitala, na strani ponude, uglavnom se mogu grupisati u nekoliko osnovnih: realizacija što većeg profita, jeftina radna snaga i niske cijene sirovina i energije u inostranstvu, širenje tržišta, želja za kompletiranjem proizvodnog procesa, prestižno-psihološki motivi itd.

³⁰ Raičević, Miroslav. 2006. Ekonomska diplomatija. Beograd: IED. str. 133.

Treba istaći, da je međunarodno kretanje kapitala povezano sa međunarodom trgovinom, što znači da se ono takođe ostvaruje kroz stvaranje i poslovanje multinacionalnih kompanija. Kao primjer kroz koji se uočava uticaj kretanja međunarodnog kapitala, a samim tim i uticaj SAD, možemo navesti moćne američke kompanije koje imaju svoje franšize širom svijeta, a to su npr. McDonalds i Starbucks. Samo pominjanje ovih naziva, skoro pa bilo gdje u svijetu, dovoljno je da se odmah pomisli ili na hamburger ili na kafu, što pokazuje koliku količinu moći SAD kanališe kroz njih. Otvaranjem poslovnica svuda u svijetu, koje su uglavnom i više nego uspješne, dakle ulaganjem američkog kapitala i njegovim oplođavanjem na međunarodnom nivou, SAD su takoreći odavno ovladale, i to čine već decenijama.

Dakle, iz pojašnjena samog kretanja kapitala na međunarodnom nivou, možemo jasno da zaključimo da je SAD među prvim zemljama koje kao razvijene i napredne, postaju i jesu davaoci, a manje korisnici kapitala. Takođe, jasno je da ovakvo kretanje kapitala, na uštrb manjih, nerazvijenih i zemalja u tranziciji, daje prednost jednom ekonomskom džinu kao što je SAD.

Kada govorimo o stranim ulaganjima možemo reći da se „u okviru međunarodnog kretanja kapitala izdvaja značaj direktnih stranih ulaganja, zato što predstavljaju značajan izvor kapitala i nematerijalnih resursa (tehnologija, marketing, menadžment).“³¹

Interesovanje za privlačenje stranih ulaganja pokazuju zemlje u razvoju, tranzicijske i razvijene zemlje. Direktna strana ulaganja utiču na ekonomski rast, a efekti zavise od oblika ulaganja i investicionog ambijenta. Direktna strana ulaganja kao oblik međunarodnog kretanja kapitala predstavljaju doprinos efikasnijem poslovanju privrede, izlazak na međunarodno tržište, te podizanje životnog standarda društva. U tom kontekstu, vrednovanje efikasnosti investicija predstavlja osnovu donošenja odluka o investiranju, iz jedne u drugu zemlju, u cilju unaprjeđenja poslovanja privrede. Strana ulaganja predstavljaju ključni razvojni faktor u savremenoj privredi, te uz trgovinu, najznačajnije sredstvo za poslovanje preduzeća, organizovanje proizvodnje, snabdjevanje robama i uslugama u svjetskim razmjerama.

Strane direktne investicije su, govoreći iz perspektive SAD, jednako važne kako one iz, tako i one prema SAD. Statistički podaci sporadično svjedoče o količini stranih direktnih investicija, a najnoviji podaci govore sljedeće:

„Inozemne kompanije su u 2014. najviše uložile u Kinu, čak 128 milijardi dolara, dok su se Sjedinjene Države našle na trećem mjestu, sa 86 milijardi dolara.“³²

³¹ 2011. Časopis za ekonomiju i politiku tranzicije/Journal of economic and politics of Transition, Godina XIII-Tuzla-Travnik-Zagreb-Beograd-Bukurešt, Br. 27.

³² <http://www.seebiz.eu>; <http://www.seebiz.eu/kina-u-2014-privukla-najvise-stranih-ulaganja-sad-pao-na-trece-mjesto/ar-104204/>; (21.01.2015. 11:08h)

„Procjena rasta BDP-a u Sjedinjenim Državama temelji se na solidnim fundamentalnim pokazateljima i izgledima. Povećanje potrošnje i **ulaganja**, poboljšanja na tržištu rada, pad cijena nafte i oporavak tržišta nekretnina zajedno predstavljaju ohrabrujuće znakove koji bi mogli biti okidač pozitivnog ciklusa“³³

³³ <http://www.banka.hr>; <http://www.banka.hr/unicredit-sad-predvodi-globalni-rast-u-2015/print>; (21.01.2015. 11:21h)

10. ZAKLJUČAK

Na kraju možemo izvesti nekoliko zaključaka, između ostalog, ukazati na trenutno stanje u SAD kada je riječ o njenim ekonomsko diplomatskim perspektivama, kao i neka predviđanja za buduća dešavanja na ovom planu.

Veliki broj naglih promjena, novih političkih, ekonomskih i društvenih subjekata koji su se pojavili na svjetskoj sceni značajno su uticali na promjenu rasporeda moći i uticaja u svijetu. Isto tako, direktno su uticali kako na domaću, tako i na međunarodnu sliku koju SAD uživa. Prije svega, misli se na terorističke grupacije, najprije ISIL i Boko Haram, jačanje grupacije zemalja BRIKS, jačanje Rusije, separatističke težnje i rat u Ukrajini...

Sve ovo je dovelo do pitanja koje su zapravo granice moći SAD i koliki su njeni administrativni, politički, ekonomski i socijalni kapaciteti spremni i sposobni da se uhvate u koštac sa izazovima današnjice, ali i u budućnosti.

Buduće potencijalno slabljene SAD moglo bi da se opravda sljedećim podacima:

- Javni dug SAD iznosi oko 16 triliona ili 80% od BDP, a svaki Amerikanac dužan je više od 40.000 dolara;
- Nastavljen je trend izdvajanja ogromne količine novca iz budžeta za potrebe vojske;
- Nove sile poput zemalja BRIKS svakim danom dobijaju na značaju;
- Sve je dublji jaz između bogatih i siromašnih, a srednja klasa nestaje;

Kada bismo imali mogućnost da predviđamo, perspektive SAD bi ocijenili kao pozitivne iz više razloga. Neki od njih su stavovi da će svoje velike energetske potrebe SAD sve više obezbjeđivati iz vlastitih izvora i alternativnim izvorima energije; da će nastaviti ulagati velika sredstva u vojsku kako bi osigurala bezbjednost i primat u vojnom smislu; da će i dalje nastaviti sa ekonomskom ekspanzijom i neprestanim tehnološkim razvojem. Sve ovo su jasni indikatori da će SAD ostati super sila i zadržati primat i vodeće mjesto i u narednoj deceniji.

Dakle, SAD su definitivno najbolji primjer kako uspješno provoditi ekonomsku diplomatiju, posebno uzimajući u obzir činjenicu da je ekonomska diplomatija prepoznata kao budućnost diplomatije, jer je ona u današnjim okolnostima globalizacije svjetske privrede i politike postala osnovno sredstvo prodora na svjetsko tržište. Glavna funkcija ekonomske diplomatije je zaštita nacionalnih interesa u međunarodnim ekonomskim odnosima.

Burno vrijeme u kojem živimo obiluje turbulentnim procesima. Prisustvo ekonomskog faktora u izgradnji međunarodnih odnosa je neizbježno. Države koje svoju moć zasnivaju na ekonomskoj superiornosti i vojnoj nadmoći svoje spoljnopolitičke

prioritete sve više vezuju za ekonomsku sferu, ostvarujući svoje interese snažnim ekonomsko diplomatskim angažmanom, gdje su SAD najuspješnije i po pokazateljima nastaviće taj trend.

11. LITERATURA

- Božić, Milorad. 2009. *Ekonomska politika*, V izmjenjeno izdanje. Niš: Pravni fakultet, Centar za publikacije
- Džombić, Ilija. 2008. *Ekonomska diplomatija Bosne i Hercegovine*. Banja Luka: Univerzitet za poslovni inženjering i menadžment
- Kisindžer, Henri. 2003. *Treba li Amerika vansjku politiku (prema diplomaciji za 21. stoljeće)*. Zagreb, Golden marketing
- P.Kaufman, Džojš. 2010. *Kratka istorija spoljne politike Sjedinjenih Američkih Država*. Banja Luka: Centar za međunarodne odnose
- Raičević, Miroslav. 2006. *Ekonomska diplomatija*. Beograd: Institut za ekonomsku diplomatiju
- Vukadinović, Radovan. 1974. *Međunarodni politički odnosi*. Zagreb
2011. *Časopis za ekonomiju i politiku tranzicije/Journal of economic and politics of Transition*, Godina XIII-Tuzla-Travnik-Zagreb-Beograd-Bukurešt
- Đurđević-Lukić, Svetlana. 2009. *Spoljna politika administracije Baraka Obame-nova retorika ili novi kurs? (istraživački rad)*.
- Čehulić, Lidija. 2000. *Demokracija i ljudska prava u posthladnoratovskoj američkoj i europskoj politici*, Polit. misao, Vol XXXVII, br. 2, str. 111.
- www.vecernji.hr; <http://vojnepovijest.vecernji.hr/americki-ratni-stroj-najjaca-vojna-silana-svijetu-960659>; (12.01.2015. 13:10h)
- www.sh.wikipedia.org; sh.wikipedia.org/wiki/Sjedinjene_Americke_Drzave; (12.01.2015. 13:20h)
- <http://www.3dprint.hr>; <http://www.3dprint.hr/revolucija-u-proizvodnji>; (12.01.2015. 14:02h)
- www.scribd.com; <http://www.scribd.com/doc/154468812/Vijetnamski-rat#scribd>; (14.01.2015. 14:50h)
- www.britannica.com; <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/762320/September-11-attacks>; (14.01.2015. 15:06h)
- www.richmcsheehy.wordpress.com; <https://richmcsheehy.wordpress.com/2008/09/11/911-why-did-al-qaeda-attack-the-united-states/>; (14.01.2015. 15:24h)
- www.britannica.com; <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/762320/September-11-attacks/301275/The-attacks>; (14.01.2015. 15:45h)
- <http://www.dec.lv>; http://www.dec.lv/index_en.php?category=42&skip=88; (19.01.2015. 12:15h)
- <http://www.moj-bankar.hr>; <http://www.moj-bankar.hr/kazalo/M/Multinacionalna-kompanija>; (19.01.2015. 13:05h)
- <http://www.politika.rs>; <http://www.politika.rs/rubrike/potrosac/Deset-najvecih-drzskoro-sve.lt.html>; (19.01.2015. 13:14h)

<http://markodjogo.blogspot.com/>;http://markodjogo.blogspot.com/2011/02/meunarodni-monetarni-fond-od-ideje-do_2652.html; (19.01.2015. 13:37h)

<http://www.kurir.rs/>;<http://www.kurir.rs/vesti/financial-times/medunarodni-monetarni-fond-lagardova-upozorila-sad-zbog-odbijanja-da-reformisu-fond-clanak-1639953>; (19.01.2015. 13:50h)

<http://junior.24sata.hr/>;<http://junior.24sata.hr/zanimljivosti/silicijska-dolina-sinonim-je-za-tehnoloski-razvoj-i-napredak-301599>; (21.01.2015. 10:14h)

<http://www.poslovni.hr/>;<http://www.poslovni.hr/strane-kompanije/sanjaju-o-uspjehu-u-silicijskoj-dolini-197411>; (21.01.2015. 10:25h)

<http://www.seebiz.eu/>;<http://www.seebiz.eu/kina-u-2014-privukla-najvise-stranij-ulaganja-sad-pao-na-trece-mjesto/ar-104204/>; (21.01.2015. 11:08h)

<http://www.banka.hr/>;<http://www.banka.hr/unicredit-sad-predvodi-globalni-rast-u-2015/print>; (21.01.2015. 11:21h)